Egyed Ákos

Kossuth Lajos és Erdély 1848-ban

Kossuth Lajos a 19. század igazi gyermeke, s kora történelmének egyik legjelentősebb alakítója volt. Elsősorban a magyar történelemé, de a Közép- és Közép-Kelet Európa országaiban bekövetkezett változások is nehezen volnának értelmezhetőek Kossuth politikájának és szerepének figyelmen kívül hagyásával. És akkor még nem szoltunk arról, hogy Nyugat-Európában, sőt az Észak-Amerikai Egyesült Államokban is számon tartották, a közvélemény nagyra becsülte, s a 21. század elején is ő világszerte a legismertebb magyar politikus.

Kossuth a 19. század gyermeke volt a szó legszorosabb értelmében is: 1802. szeptember 19.-én született a Zemplén megyei Monokon, s 1894. március 20.-án hunyt el Torinóban. Kis híján átélte a sok változást hozó századot.

Kossuth politikai nagyságának magyarázatát mindenekelőtt abban látjuk, hogy már fiatalon felmérte az európai történelem mozgásirányát s ezzel összhangban alakította ki eszméit és felfogását. Szilárdan hitt az emberi nem tökéletesítésének a lehetőségében, s hogy a haladás – bár útja lehet zeg-zúgos – feltartóztathatatlan.

Ha arra a kérdésre keressük a választ, hogy miért lehetett Kossuth Lajos az ugyan nagyon régi nemesi származású, de vagyontalan vidéki ügyvéd gyermeke a magyar nemzet meghatározó vezetője a sorsfordító 1848-1849-es években, egy olyan nemzeté, amelyben századok óta a gazdag főnemesség, az arisztokrácia állt az élen, nos erre a kérdésre azt válaszolhatjuk, hogy nagy tehetségén és lankadatlan szorgalmán túl azért emelkedett pályáíve oly magasra, mert ő tudta nagy kortársai között is a legjobban képviselni és megjeleníteni a magyarság reális törekvéseit és álmait. Ezeknek a törekvéseknek és vágyaknak a hajszálygókerei történelmünknek régebbi, dicsőbb korából táplálkoztak, de a későbbi hanyatlás századainak szenvedései alakították át a vágyakat a „haza és haladás” jelszavát hirdető reformmozgalommá, azt pedig békés forradalommá, s aztán – mert egy adott pillanatban nem volt más kiút -, hatalmas szabadságharccá.

Kossuth hitt Európa jövőjében, mert Európa fejlettebb régióinak és az Észak-Amerikai Egyesült Államoknak gazdaságát és civilizációját modell-értékűnek fogadta el. Rendületlenül bízott abban is, hogy a magyarságnak, Magyarországnak kedvezőbb, múltjához méltóbb helyet lehet biztosítani a fejlett nemzetek között. Erről a következőket vallotta: „Helyünket, melyet az európai társadalomban mint annak integráns részét történelmünkkel elfoglaltunk, csak úgy tarthatjuk meg, ha a kor vezéreszméje által kijelölt tevékenység ojtványágát történelmi fejleményű nemzeti jellemünk élő fájába oltjuk.”¹

Kossuth eszmerendszere egyidőben alakult ki s nagyrészt megegyezett a reformkori nagy kortársak: Széchenyi István, Deák Ferenc, Kölcsey Ferenc s nem utolsósorban Wesselényi Miklós koncepciójával, de az 1840-es években a „liberális táboron belül” a „mérsékelt” irányzattal szemben, a radikálisabb irányvétel vezéralakja lett, és ebben Wesselényi is vele tartott. Amint egyik elismert kutatója, Pajkossy Gábor írja: „Felismerte, hogy önkorlátozása csak félmegoldásokat szül, másfelől nemzedéke nem fogja megkapni a tíz-tizenöt évet, amelyre a kortársak a reformprogram megvalósításának időigényét becsülték.”² Nem látta semmi jelét annak, hogy a Habsburg-hatalom hajlandó lenne

¹ Kossuth Lajos: *Iratai. IX.* Szerk. Kossuth Ferenc, Budapest, 1902. 230

² „Nemzeti újjászületés”. *Válogatás Kossuth Lajos írásaiból és beszédeiből.* Szerk. Pajkossy Gábor, Budapest, 2002. Utószó: 232

megváltoztatni a Magyarország iránti, mintegy másfél százados, eléggé merev politikai kurzusát, amely a magyar reformmozgalom ambíciós programja, s különösen Magyarország önállósulási törekvései iránt ellenséges volt.

A magyar nemzeti mozgalom vezetőinek nem volt könnyű dolguk, mert egyszerre kellett megvívniuk harcukat a Habsburg-hatalom és a vele szövetséget hazai konzervatív erők ellen céljaik megvalósításáért. Abban nem volt közöttük jelentős nézetkülönbség, hogy Magyarországnak önállóvá kell válnia, s a társadalmat ki kell szabadítani a sok százados elavult rendi-feudális világ kötöttségeiből, s szabaddá kell tenni az utat a polgárosodás előtt. A hogyan kérdésben viszont erős ellentétek osztották meg a magyar reformmozgalmat. A reformokat kitervelő és elindító Széchenyi István gróf inkább támaszkodott volna a Habsburg államra és a magyar főnemességre az elmaradott magyar gazdaság és a társadalom modernizációja, s a magyar államiság önállósodása ügyében, de végül is csalódnia kellett: a Habsburg-hatalom nem volt hajlandó lényeges engedményekre, továbbra is ragaszkodott Bécs irányító szerepéhez, Magyarország erős központi függőségének fenntartásához, a régi állami s társadalmi rendszer majdhogyan változatlan megőrzéséhez.

Kossuth politikája azért volt más, mint a Széchenyié, mert a magyar nemzet belső erőinek kibontakoztatásával vélte elérni a nagy nemzeti célokat. Sikereit annak köszönhetette, hogy képes volt megszólítani minden társadalmi erőt, képes volt a reformkor alapvető társadalompolitikai jelszavának, az érdekegyesítésnek tömeges támogatást biztosítani.³

Kossuth volt a jobbágyfelszabadítás legkövetkezetesebb előkészítője, aztán megvalósítója, s az alkotmányos szabadságjogoknak az eddigi jogtalanokra való kiterjesztője. Visszaemlékezve az 1848-as átalakulásokra ezeket írta: „És valóban a javításokat, melyeket keresztülvittünk, két elvre lehet visszavezetni. Az egyik elv: *igazság a népeknek* - a másik: *biztosítás az alkotmánynak*. E második jogunk volt, az első kötelességünk.”⁴

Kossuth politikusi nagysága abban is megnyilvánult, hogy meg tudta szólítani a jobbágytartó nemességet is; ő a jobbágyfelszabadítással nem akarta koldussá tenni, kiírtani az eddigi vezető társadalmi rendet, ti. a nemességet – mint például a nagy francia forradalom vagy a 20. századi Közép- és Kelet-Európában a szocialista, kommunista rendszerek – hanem állami kárterítéssel lehetőséget kínált számára a fennmaradáshoz és érvényesüléshez. Az érdekegyesítés jelszava nem maradt hát üres szónoki jelszó politizálásának eszköztárában, hanem gyakorlati jelentőséget kapott vezetői gyakorlatában.

Kossuth már a reformkorban polgári magyar nemzetben gondolkodott: a polgárosítás érdekében végre kellett hajtani a szükséges társadalmi reformokat, s a nemzeti célok megvalósítása érdekében helyre kellett állítani az ország területi egységét. Következésképpen Kossuth figyelmét Erdély nem kerülhette el.

Kossuth Erdély-politikájának kialakulása

Kossuth Lajos Erdély-politikájának elméletét a reformkorban alakította ki, s az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc idején került sor gyakorlati megvalósítására, hogy aztán a 19. század második felében bizonyos mértékig módosuljon a közben szerzett tapasztalatok következtében. Kossuth az említett három korszakban más-más egyéni pozícióban volt; koronként egymástól nagyon is eltérő szerepet osztott ki számára a

³ Vö. Szabad György: *Kossuth irányadása*. Történelmet formáló tettek I. fejezet. Budapest, 2002. 104-134.

⁴ Kossuth Lajos: *Irataim az emigrációból* II, Budapest, 1881. 165.

történelem: 1848 előtt a magyarországi reformellenzék egyik meghatározó egyénisége, a forradalom idején pénzügyminiszter és hadszervező, 1848 szeptemberétől a szabadságharc vezetője, az emigrációban különböző nem hivatalos szövetségekben egyszerűen politikai menekültként volt Magyarország függetlenségi ügyének következetes képviselője. Nem lett volna igazi politikus, ha álláspontját időnként nem módosítja – elvei feladása nélkül – a különböző történelmi korszakok változó viszonyai szerint.

Kossuth Lajosnak a reformkorban kialakuló Erdély-politikája európai indítatású volt. Ő korán felismerte kontinensünk történeti mozgásirányát, amely a polgári nemzetek születése és a nemzeti egység, a saját független államok létrehozása irányába mutatott.

Az 1830-as évek elején a magyar politikusok körében mind gyakrabban vetődött fel Magyarország és Erdély újraegyesítése. Kossuth az elsők között foglalt állást ebben a kérdésben, a Wesselényi Miklóshoz 1833. szeptember elsején keltezett levelében. Hírek szerint - írta Kossuth - Erdély országgyűlésére a kormány olyan regalisták meghívását tervezi, akik az unió ellenzői, velük szeretne megszavaztatni egy olyan határozatot, hogy Erdély egyesülni nem kíván. Ennek megakadályozására ajánlja – miután erre szólította fel „egy úr, kíváncsok titokban”: – „Igyekeztek magát Nagyságod követté választatni, mert minden igaz magyarnak, ki a két testvér haza egyesültében nemzetünkre új szép hajnal virradtat várja, Nagyságba van vetve reménye s Nagyságod és baráti azon »keble«, melyhez mint a tűzimádók a naphoz fordulunk, midőn a két testvér haza egyesületéért fohászkodunk.”⁵ Kossuth leveléből kiderül, hogy Wesselényi körében téma volt az unió, s hogy erről a bontakozó magyarországi reformellenzéknek is tudomása volt. Kossuth, aki egyre nagyobb befolyásra tett szert a magyar politikai közvélemény formálásában mint az *Országgyűlési Tudósítások* szerkesztője, a két haza egyesülésétől „szép hajnal virradtat” várta. Aztán hosszú ideig nem foglalkozott Erdéllyel, aminek okai közt politikai perét és fogságát kell elsősorban gyanítanunk. Kiszabadulása után azonban néhány alkalommal részletesen írt Erdélyről és az unióról.

A *Pesti Hírlap* 1841. április 14-i számában *Erdély és az Unió - egység a magyarnak* című cikkében először is megvallotta, hogy Magyarországon alig ismerik Erdélyt, és fordítva: az erdélyiek sem sokat tudnak a magyarországi viszonyokról. Ő azonban – még ha esetleg téved is egyben-másban – szükségesnek tartja nézeteinek kifejtését.

A nemzeti egység megvalósítására való törekvés európai jelenség, „világerővel” hat. Az egységtörekvés természetes dolog, mert a nemzeteknek egységük van, mint az embernek, emellett történelmi indítatású jelenség, mert Napóleon hódításai megsértették a nemzetek elrendeződését. Márpedig „a nemzeti egység eldarabolása még mindig felkelté a nemzetiségre s nemzeti egységre való törekvés igyekezetét. Így van ez jelenleg is (...) Igenis, világerővel hat a nemzeti egység iránya, s amely nemzet parányiszerű indolentiában e világitványhoz nem simul, annak jövődjö: elnyeletés, meg járom, szolgaság”⁶ Szerinte a magyarországiak felismerték a nemzetiség „kifejtésének” szükségességét, ami az erdélyiekről még nem mondható el.

A magyarság két nagy nemzet⁷ között veszélyes helyzetben van, amelynek kivédésére egyesülnie kell Erdéllyel Magyarországgal. „Fűzzön össze bennünket Erdéllyel a politikai egység kapcsolata, miként nemzeti rokonság egybefűz: és bátran nézhetünk az időnek elibe...” Háttérbe kell szorítani minden más szempontot. Az egységet a két ország kölcsönös akarata valósíthatja meg, amelynek egybe kell esnie az uralkodói érdekekkel.

⁵ Kossuth levele Wesselényihez. 1833. szeptember 1. *Történelmi lapok* I. évf. 1. sz. 1874. április 2. 29-30

⁶ *Pesti Hírlap*, 1848. április 14. 30. sz. A cikk kefélenyomatát l. Pajkossy válogatása, i.m. 32-34.

⁷ Kossuth az orosz és a német nemzetre céloz.

Mindent végig kell gondolni: a függetlenség kérdésétől az úrbériségig. Kossuth úgy látta, hogy „az egyesüléssel veszteni semmiben, mindenben csak nyerni lehet.”⁸

A lap következő számában Kossuth visszatért az unió ügyére. Először Erdély függetlenségét vizsgálta, amit egyes erdélyi politikusok féltettek: „Egy hódítónak karjait tárjuk-e mi felétek, mi magyarok vagy a szeretet s polgári egyenlőség testvéri karjait?” – tette fel a szónoki kérdést, majd így válaszolt rá: „Fejedelmünk egy, alkotmányunk egy eredetű, s midőn két ily nemzet⁹ a fejedelem megegyeztetével egyesül, és egyesül a nélkül, hogy a kisebb [ti. Erdély] jogaiból valamit veszítene, hogy a nagyobb ily veszteséget kívánna”, és a közös alkotmány majd a közös elnököknek biztosítóka lesz. A függetlenség elvesztéséről ilyenformán nem lehet szó.¹⁰

Aztán Kossuth kifejtette, hogy az egyesülés a municipalitásra és nem a központiságra fog alapozni; és ha van Magyarországnak nádora, Horváthországnak pedig bánja, Erdélynek is lehet (továbbra is) kormányzója. Egyébként Erdély alkotmányáról számos kifogást fogalmaz meg Kossuth: az egykamarás országgyűlés is ilyen, amellet a királyi hivatalosak névsorát a gubernium terjeszti fel s ezek közül az uralkodó azokat hívja meg, akiket akar. Az országgyűlésben a regalisták, a kormánysszék a királyi tábla tagjai együtt vannak a törvényhatóságok és szabadhelyek követivel. Az egyesülés után egy egészségesebb rendszer fog működni, amely lehetővé teszi, hogy az „a nemzeti lelkelet”, amely Erdélyben az országgyűlésben annak minden hibája ellenére életre hívott olyan jeleneteket, melyeknél „a hazafinak örömeiben szíve repes”, ezután még csak növekednek. Kossuth azzal zárta a gondolatmenetét, hogy az „erdélyi rokonaink” az egyesüléssel a törvényhozói rendszer jobbítása által „ismét csak nyerhetnek”.¹¹

Kossuth egy év múltán, 1842-ben *Szózat a részek s az Unió iránt Magyarhonból* című írásában újra összegezte álláspontját ebben a kérdésben. Erre az adott okot, hogy a Részek visszacsatolását Magyarországhoz nem hajtották végre, holott erről 1836-ban országgyűlési törvény született. Akkor Erdély országgyűlése ellenezte a Partium elszakítását Erdélytől, viszont azzal egyetértett volna a rendek többsége, hogy Erdélyt egészében csatolják vissza Magyarországhoz.¹² Kossuth az erdélyi rendek akkori s néhány későbbi állásfoglalásából azt a következtetést vonta le, hogy az unió ügye előre haladt. „Mi egyesülni akarunk a testvérhonnal. Erdély mihozzánk közelítést tön. Vessünk vállat vállhoz, hogy az egyesülés igéje testté legyen, és a seb, melyet a Részek visszacsatolása okozott, az egyesüléssel orvosolva lesz, az egyesülésnek pedig annál kevesebb ellenzésre kellene találnia, mivel mint a magyar alkotmány védszárnyai alatt királyi városok, jászok és hajdúk municipiális jogait s kiváltságaik épségben tartása mellett megférnek, épp úgy a székely és

⁸ „Mik vagyunk mi magyarok? Középre vetve két roppant nemzetiség közé, melynek mindkettejéből tömérdek elem zavarja sajátságunkat; úgy hogy, egyiknek, mint másíknak ócéánjáról a habgyűrűzet szívünkig elhat. Mi hát kikerülhetetlen hivatásunk ez állásponton? Kiállni az első rohanást, midőn egykoron e két nagy elem összeütközik, és pedig kereken szólva, frígyesülni azon elemmel, mely mellett a világ színpadán a magyar elem nagyszerű önállásban békén megférhet, melyhez királyunk trónérdeke barátságra hí, melyhez a civilizatio s jog és szabadság közös eszméi vonzanak; frígyesülni pedig a másík ellen, mely már is vakondokkint turkálja ültetvényeinket, mely mellett önállás lehetetlen, mely elnyeléssel fenyegeti nemzetiségünket, melynek előcsapatja barbárság, és hagyománya járom és szolgaság. Fűzzön össze bennünket Erdélylyel a politikai egység kapcsolata, miként nemzeti rokonság egybefűz: és bátran nézhetünk az időnek elibe, melyben tán még egyszer hivatva leszünk védőfalat képezni Európának.” (*Pesti Hírlap*, 1841. április 14.)

⁹ Ti. a magyarországi és az erdélyi magyar

¹⁰ *Pesti Hírlap* 1841. április 15. 31. sz.

¹¹ Uo.

¹² Uo.

szász székek s Erdélynek szabad helyei kiváltságaikkal, szabadságaikkal sértetlenül megférhetnek.”¹³

Az erdélyi magyar (még alig kialakuló) ellenzék tulajdonképpen már az 1790-es országgyűlésen az unió mellett nyilatkozott, s az erdélyi megyék és székek az 1790. július 18.-án keltezett magyar országgyűléshez küldött levelükben határozottan kifejezték az egyesülés iránti akaratukat.¹⁴ Bár ezután hosszú ideig nem került a politikai élet napirendjére az unió ügye, a reformkorban annál inkább terjedt az egyesülés eszméje. Elsősorban Wesselényi Miklós, majd id. Bethlen János, Kemény Dénes, Szász Károly az unió hívei, de amint Asztalos Miklós megállapította, e kérdésben „egységes politikai köztudat Erdélyben csak 1841-gyel, Kemény Zsigmond publicisztikai fellépéseivel kezd kialakulni”¹⁵ Ezután az unió hívei mindkét országban szaporodtak. Magyarországon az országos ellenzéki konferencia 1847. március 15.-én a reformeszmék legteljesebb összefoglalásában az unióról a következő állásfoglalást tette közzé: „Célunk : a honpolgárok minden osztályának érdekeit nemzetiség és alkotmányosság alapján egyesíteni; mely végre a nemzetiség ügyének a más nyelvű népiségek érdekeinek óvatos kíméléseivel, s a vallás kérdésének a múlt országgyűlési alapon bevezetésén kívül szükségesnek véljük: Erdélynek és Magyarországnak teljes és jogszerű egyesítését, hogy a két testvérhaza és testvér-nemzet egymásnak visszaadatván, ekképpen mind a vérségi kapcsolatnak, mind a törvény szentségének elégtétessék.”¹⁶

A fenti idézet azt bizonyítja, hogy Magyarországon vélemények halmazából politikai programmá vált az unió. És ez nem volt másként Erdélyben sem, ahol az ellenzéki mozgalom egyik meghatározó egyénisége, báró Kemény Dénes az 1845/1846-ban írt *Honegység* című munkájában¹⁷ az egységet fő célként azért jelölte meg, mert „Erdély nem bír magára ország lenni”; Erdély nem is ország, hanem Ausztria egyik „legelnyomatottabb tartománya”. Elmaradottságából csak a fejlettebb Magyarországgal való egyesülés által szabadulhat ki. Anyagi fellendülés csak az uniótól várható, ez által oldható meg az úrbériség kérdése is.¹⁸

Bár a magyar konzervatívok körében mind Magyarországon, mind Erdélyben nem kevés ellenzője volt Magyarország és Erdély egyesülésének, a közvélemény az unióbarát liberális reformellenzék álláspontját fogadta el, s így 1848 előestéjén a magyarság többsége fel volt készülve a nemzeti s „honegység” létrehozására.

Bécs azonban tartotta magát az 1790-ben kialakított álláspontjához, ahhoz ti., hogy Erdély és Magyarország különállását fenn kell tartani. Ehhez igazodott a szászok magatartása; a románság még kívárt.

Kossuth és az unió 1848-ban

Az unió és a polgárosodás kérdésében az 1848-as év új helyzetet teremtett: ha eladdig inkább elméleti politizálásról volt szó, az európai forradalom már az unió lehetőségét is felkínálta. Kossuth nem habozott kihasználni a februári párizsi forradalom

¹³ Asztalos Miklós: *Kossuth Lajos kora és az erdélyi kérdés*. Budapest, 1928. 67-68.

¹⁴ Sándorffy Kamill: *Erdély reformkorának jogtörténete*. Budapest, 2000. 503.

¹⁵ Asztalos: i.m. 53

¹⁶ Kossuth Lajos Összes Munkái (a továbbiakban KLÖM) I. Kossuth Lajos 1848-49-ben, Budapest, 1951. 121

¹⁷ Kemény Dénes munkájának egy része 1861-ben jelent meg.

¹⁸ Uo.

által felszított politikai légkört, s az ellenzéki nemzeti mozgalom kívánságaiból új, cselekvési programot állított össze. Ebből nem hiányzott Erdély uniója.

A március 3.-i felirat jelzésértékű volt Erdély számára is.

Egy közismert ellenzéki, nemzeti elkötelezettségű politikusokból álló csoport „barátságos felszólítás”-sal fordult a magyarországi ellenzékhez, amelyben – annak alkotmányos küzdelmét méltányolva – kérték, hogy a magyar országgyűlés fogadjon el törvényt az unió gyors megvalósítása érdekében.

A felhívást aláíró 44 politikus között voltak a reformellenzék vezető egyéniségei: id. Bethlen János, ifj. Bethlen János, Teleki László, Teleki Domokos, Zeyk József. Az akció kezdeményezője s az irat szerzője valószínűleg az ellenzék vezére, id. Bethlen János volt.¹⁹

Az erdélyiek a Kossuth által fogalmazott március 3.-i felirat szellemében állást foglaltak az alkotmányos monarchia mellett: „Mi a két magyar hazában institutióinkat, a nemzetek egymáshoz viszonyait, azoknak fejlettségét megfontolva más igazgatási rendszert lehetségesnek nem tartunk mint alkotmányos monarchiát.”²⁰ Csakis az alkotmányosság ígéretbiztosítékot az ország fennmaradására s a vagyonbiztonságra. Az eddigi „bürokratikus kormányzás”²¹ nem tartható fenn.

Ezt követően tér rá a felirat Erdély helyzetére. Az aláírók úgy látták, hogy az „alkotmányos kifejlődhetésünk” s „magyar nemzetiségünk fennmaradásának legerősebb biztosítója [...] a két magyar hon egyéolvadása”. Az uniót „mi magunkra nézve életkérdésnek” tartjuk, s Magyarországra sem lehet „csekély értékű” – írták az erdélyi politikusok. Aztán az indoklás következik: „Alkotmányos tekintetben két olyan hazának ugyanis, melynek népe eredetére, institúcióinak nemcsak alapjaira, természetére, hanem kifejlődésére, szenvedéseire, örömeire nézve csaknem ugyanegy; melynek kívánata, reménye, nemzeti érzelve egyenmű, ugyanazon igazgatás, ugyanazon alkotmányos rendszer alatti egyesítése, azon rendszer szilárdítására mennyi nyomatékkaal bír, elég csak megemlíteni, mutogatni fölsleges volna.”

Magyarország pillanatnyilag többet nyújthat Erdélynek, mint fordítva, de a kisebb segítséget sem lehet elvetni, mert annak veszélyes következményei lehetnek. Egyébként is: az erdélyi magyarság és a székelység „kimeríthetetlen forrása lenne a magyar nemzetiségnek”. Az egyesülésnek most kell megtörténnie, mert az európai események megindulása közepette „midőn az Alpok csúcsáról legördülő lavina”, hatását senki sem tudja megjósolni, ki tudhatja, hogy milyen nemzetek fognak egymással összefogni vagy egymásra támadni. Egyesülve Magyarország és Erdély jobban tud védekezni, mint külön-külön. Az erdélyiek kéri a magyar rendeket, ne mulasszák el a kedvező alkalmat az egyesülésre, ami biztos jövőt ígér a magyar nemzet számára.

Összegezve a fentieket: az aláírók az uniót életkérdésnek tartották, amely egyedül képes Erdély haladását, alkotmányos életét is biztosítani, ami az egész magyar nemzet érdeke. Egy ilyenformán egyesült Magyarország a trónnak, az uralkodónak is „legszilárdabb támasza” lenne.²²

Az aláírók közül hiányoztak azok a neves ellenzéki politikusok, akik nem tartózkodtak Kolozsvárt, így Wesselényi Miklós, Kemény Dénes, Kemény Zsigmond, Pálffy János és mások. De a felirat tartalmazta az egész reformellenzék álláspontját. Ezt mind a korábbi, mind a következő napokban-hetekben tanúsított magatartásuk bizonyította.

A pesti forradalom híre március 20.-án érkezett meg Kolozsvárra s a magyar ellenzéki mozgalom vezérei, nagyrészt azok, akik a magyarországi reformellenzékhez

¹⁹ A felirat tartalma és stílusjegyei alapján.

²⁰ Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban MOL). Az 1848-1849-i Minisztériumi Levéltár. Belügyminisztérium. Általános iratok 38/1848.

²¹ A bürokratikus rendszer az abszolút monarchia közigazgatásának volt az eszköze.

²² MOL. Az 1848-1849-i Minisztérium Levéltár. 13 m. Általános iratok 38/1848

intézték a már elemzett feliratot, nyomban tanácskozni kezdtek a teendők felől, s határozatot hoztak az unió és a polgári átalakítás felgyorsításáért a már korábban elhatározott reformok megvalósítása által. Ezért az erdélyi országgyűlés minél előbbi összehívását sürgették, amelynek legfőbb pontjaként az uniót jelölték meg.²³ Március 21.-én²⁴ Kolozsvárt, nagy népgyűlésen adták közre a határozatot, s ez elindítójává vált Erdélyben az 1848-as forradalomnak.

A forradalom kitörésének hírére s a kolozsvári események summáját id. Bethlen János gyorsfutár által küldött rövid levélben tudatta Wesselényi Miklóssal Zsibón. A levél felszólította a testileg nagyon sérült, de még mindig a legnagyobb erdélyi politikust, hogy azonnal induljon Pestre és Pozsonyba Erdély, s főként az unió ügyét képviselni. Wesselényi nem habozott, a megbízatást nagy lelkesedéssel elfogadta: „Szent ügy az, melyben tisztelt soraitok hozzám intézvék, felszólításokban nemzetem szavát gondolom érthetni. Ezt parancsnak veszem, megyek. Fájdalom, hogy e parancs nem érhetett erőm teljességében. Kevés az, mit nem csak akaratomhoz, hanem egykori erőmhöz mérve is fogok tehetni. Azonban erőmaradványim teljesen ez ügynek leendnek szánva. Isten velünk. Hív polgártársatok.”²⁵

Wesselényi nagy készülődései között nem mulasztotta el Kossuthot értesíteni gondolatairól. „A lelkesültség örömviharában” ír s kér áldást Kossuthra s mindazokra, akik ki tudták használni a kedvező fordulatot – ti. a bécsi forradalmat – s így képesek voltak elérni mindazt, amiért rég küzdött az ellenzék. Mégsem lehet megfedkezni arról, - írta - hogy az abszolutizmus „átkos tényezői”, a hierarchia, oligarchia s bürokrácia, a zsoldos katonaság mellett mindent el fog követni, hogy a kedvezőre fordult eseményeket rossz irányba fordítsák. Emellett a nép is megtanulhatja „a szerencsétlen nemzeti dalból az esküszünk, hogy rabok többé nem leszünk”-et s azt fogja rajta érteni, hogy sem a megyei, sem földesúri előljáróinak többé ne engedelmeskedjék. Egy másik gondot a horvátok „hallgatása” okozott Wesselényinek, amelyet „vihar előtti csendnek” tekintett.

A veszélyérzet ellenére bízik a jövőben, s ennek érdekében indul Pozsonyba az „általános és teljes” unió ügyét szolgálni, mert a kolozsváriak felkérésében „nemzetem szavát vélte hallani”. Nem mellékes kérdés, hogy Wesselényi teljesen egyetértett Kossuth koncepciójával a demokratikus átalakulások módját illetően: „Áldjon meg az ég azért is, hogy alkotmányunkat s képviselőtét úgy mint parlamenti kormányt, megyei s törvényhatósági élet megtisztítandó s egyszersmind szilárdítandó alapjára akarod fektetni.”²⁶

Wesselényi nagy reményekkel indul el Pozsonyba. Közben Pesten népgyűlésen szónokolt s kitörő ünneplésben volt része.

Hogyan állt az unió ügye Pozsonyban, amikor Wesselényi megérkezett, s milyen szerepe lehetett a VII., azaz az unió törvénycikk megszületésében?

Tény - és ezt Wesselényi a Kis Károly jogügyi intézőjéhez küldött levelében nem mellékesen vetette papírra -, hogy „Az unió dolgába már feljövetelem előtt szerkesztettek az erdélyiek egy törvényjavaslatot, de amelyet én nem szerettem. Más szerkesztettünk, s az mind a két táblánál átment.”²⁷

Lássuk, milyen törvényjavaslatot vetettek el Wesselényiék, és milyen más javaslatot szerkesztettek.

Kemény Dénesnek egy 1848. március 22.-én kelt s Kossuthhoz címzett levelében utalás történik egy olyan javaslatra, amely „formulázva Kendnél van”. A levél arra kérte

²³ Egyed Ákos: *Erdély 1848-1849 I.* Csíkszereda, 1998. 56-62.

²⁴ E napot nevezték „*Erdély március tizenötödikének*”.

²⁵ Az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) Levéltára a Kolozsvári Állami Levéltárban (KVÁLvt). Wesselényi Miklós levélmásolatai. 34. kötet. 291.

²⁶ Uo. I. még Kardos II. Budapest, 1905. 197. l.

²⁷ EME Lvt a KVÁLvt-ban. Wesselényi Miklós levélmásolatai. 34. kötet

Kossuthot, hasson oda, hogy Erdély utolsó országgyűlését Pesten tartsák. Ezt Kossuth április másodikán „Magyarország és Erdély törvényhozási egyesítéséről” címmel terjesztette elő. De a rendek kerületi ülésén április 5.-ére kitűzött vitát maga Kossuth állította le azzal az indokkal, hogy a Partiumból érkező követek e kérdésben „több felvilágosítást adhatnak”. Urbán Aladár okkal mutat rá arra, hogy a március 15.-e előtti szellemben fogant előbb említett törvényjavaslatot a Pozsonyba érkezett Wesselényi Miklós és Beöthy Ödön amiatt kifogásolták, hogy e törvényjavaslat csak a két országgyűlésnek az egyesítését írta volna elő.²⁸

Wesselényiek tehát elvetették ezt a részleges egyesülési tervet, s kidolgozták a teljes egyesülésről szóló törvényjavaslatot. Az erdélyi magyar nemzeti mozgalom korábbi vezéréhez, id. Bethlen Jánoshoz Pozsonyból, április 10.-én küldött levelében Wesselényi számol be a történekről. (Figyeljük meg, hogy Wesselényi mindig többes számot használ, amikor a törvényjavaslat megalkotásáról beszél, pedig tudjuk, hogy a felsőházban ő vitte keresztül azt a törvényjavaslatot, amely nem tartalmazta Erdély előzetes beleegyezésének klauzáját ahhoz, hogy képviselői megjelenhessenek a magyarországi népképviselői országgyűlésen.) A Bethlen Jánosnak címzett fent említett levélben beszámol arról is, hogy Bécsben az uniós törvényjavaslat „leglényegesebb része megtört”, mert beiktatták azt a feltételt, hogy a közelebbi „magyarhoni közgyűlésbeni részvét” az erdélyi országgyűlés beleegyezésétől függjön. Wesselényi szerint ez a módosítás maga után vonja azt, hogy az ellenzők „Most már természetesen kézzel-lábbal azon lesznek, hogy a közelebbi erdélyi országgyűlést unió ellenzésére bírják.” Ezért a teendőket is kijelöli: az unió ügyét „divat és közvélemény tárgyává” kell tenni, sőt azt hiszi, hogy jó lesz, ha több törvényhatóság előre elhatározza: bármint dönt az erdélyi országgyűlés, követeket fog küldeni Pestre az országgyűlésbe. Petíciókampány megindítását is javasolja a magyar kormányhoz s folyamodás küldését öfélétségéhez, mert úgy látja, hogy „az unió életkérdéssé vált Erdélyre és a magyar honra is.”²⁹

A fentiekben jelzettekkel azonban még nem ért véget Wesselényi pozsonyi küldetése. Miután Kossuth meghallgatta Beöthy Ödönt és Wesselényit, javaslatot terjesztett elő az 1836:21 tc. végrehajtásáról, vagyis a Partium reincorporációjáról. Wesselényit a visszacsatolás királyi biztosává nevezték ki (Zarándban Beöthy Ödön kapott hasonló megbízatást).

Kossuth azért tartotta életkérdésnek az uniót, mert az erdélyi magyarság a vármegyékben már kisebbségi helyzetbe került, száma fogyatkozott. Abban is teljesen azonos módon gondolkozott Wesselényivel, hogy az unió csak akkor lehet végleges, ha azt Erdély más népei is elfogadják. Kossuth és a magyar nemzeti mozgalom vezetői a nemzetiségi kérdést az általános szabadságjogok kiterjesztése által vélték rendezhetőnek. Ezáltal nyerhető meg a román nép is az egyesülésnek Magyarországgal, ahol már március óta szabad a jobbágy. Ezért siettek Kossuthék összekötni az uniót a jobbágyfelszabadítás kiterjesztésével Erdélyre. Ezt törvényes úton az utolsó országgyűlés végezte el.

Az 1848. május 29.-én Kolozsvárt összeült erdélyi országgyűlés május 30.-án Kolozsvárt az első cikkelyében kodifikálta az uniót.³⁰ Ezt a király 1848. június 10.-én ellátta kézjeggyével, s ezzel az egyesülés jogilag létrejött. Az uniótörvény az egyesüléssel egyszerre nyilvánította ki kellő nyomatékkal a polgári nemzet legalapvetőbb tételét: „Valamint a testvér Magyarhonban minden lakosok jogegyenlősége kimondva és életbe léptetve van, ugyanaz, ugyanazon módon itt is, e hazának minden lakosaira nézve nemzet-, nyelv- és

²⁸ Urbán Aladár: *Batthyány Lajos miniszterelnöksége*. Budapest. 1986. 222-223

²⁹ EME Lvt a KvÁLvt-ban. Wesselényi Miklós levelezése. 34. kötet

³⁰ Egyed Ákos: Erdély országgyűlése. i.m. 74-95.

valláskülönbőség nélkül örök és változhatlan elvül elismertetik, és az evvel ellenkező eddigi törvények ezennel eltöröltetetteknek. nyilváníttatnak.”

Vagyis: Erdély minden lakója polgárilag jogegyenlő, ami a rendiség, a rendi nemzetek jogi megszüntetését jelentette. A sok évszázados erdélyi rendiség Kolozsvárt 1848. május 30.-án végképp átdatott a történelemnek.

A kolozsvári történelmi esemény hírének mások mellett a neves közíró, későbbi kiváló történetíró Jakab Elek vitte a magyar kormányhoz Pestre. Jakab Elek beszámolt a fogadtatásáról is. A kormány tagjai, Széchenyi István is sietett kijelenteni: örül az eseménynek.

Kossuth meleg együttérzéssel fogadta Jakab Eleket, hiszen unióspolitikájának megvalósulását látta ebben. „Három százados szétdaraboltatása után ismét egy hazánk [...]. Erdély egyesülése nagy erőgyarapodás Magyarországra nézve, de önökre s a [erdélyi] vármegyei magyarságra nézve – a kétszer nagyobb számú oláhság miatt éppen életkérdés.”³¹

Több mint érdekes: Kossuth ugyanazon kifejezést használta, melyet Wesselényi: „életkérdés”, ti. az erdélyi magyarságra nézve. Hasonló módon gondolkodtak arról is, hogy az uniót a jobbágyszabadsággal össze kell kötni. „Nincs semmi mit inkább kellene tele torokkal kiáltani, mint azt, hogy azért kell unió, mert az oláh és magyar paraszt egyszerre szabaddá lesznek s az oláh és magyar paraszt egyszerre mindazon jogokban részesülend, melyek eddig csak nemesekéi voltak; ezek pedig az ország terheit az eddigi parasztokkal együtt hordozandják, továbbá, hogy egyik vallásbelinek s egyik nemzetfianak szintannyi joga leend, mint a másiktól valónak.”³²

Az országgyűlésben Wesselényi terjesztette elő a jobbágyszabadság törvény tervezetét: „Szent ügy az melly mellett szavamat emelem” – kezdte élete egyik legszebb beszédét. Azokról beszél – mondotta -, akik eddig a terheket hordozták, akit ez az ügy nem hat át részvétellel, annak a szájában nem valóság, csak „pengő üres hang a kor három dicső jelszava: szabadság, egyenlőség, testvériség (...). Legyenek az eddigi jobbágyok és zsellérek többé nem parasztok, misera plebs, hanem szabad polgárok.”³³ Azt kell tenni Erdélyben is, ami a testvér Magyarhonban már hónapok előtt megvalósult: szabaddá kell tenni a jobbágynépet. Valóban, 1848. június 6.-án megfogalmazták Erdély országgyűlésében a kor egyik legjobb úrbéri jobbágy-felszabadító törvényét: az eddigi jobbágyok szabad polgárokká váltak s földtulajdonosok lettek.

A jobbágyszabadságnak egész Erdély nyertese volt: megszabadult a rendi-feudális világ haladást gátló béklyóitól: az erdélyi jobbágytörvény több mint másfél évtizeddel korábban tette szabaddá az embert és a földet, mint Oroszországban vagy Romániában. És sokkal előnyösebb feltételek mellett: Magyarországon és Erdélyben az állam vállalta magára a földesurak kárpótlását az elvesztett jobbágyi szolgáltatásokért, holott például az 1864-es román földtörvény szerint a parasztságnak kellett önmagát megváltania.

Ezzel mind az unió, mind a jobbágyszabadság megtörtént, mindkettő alkotmányos úton. Kossuth – akárcsak Wesselényi – azt remélte, hogy a törvények gyakorlati megvalósítása is békés körülmények között fog megtörténni. Ennek érdekében dolgozott Pesten az első magyar népképviselői országgyűlés, amelyen 73 erdélyi követ is jelen volt.

³¹ Jakab Elek: i.m. 179.

³² EME Lvt a KvÁLvt-ban 35. köt.

³³ MOL. F. 135. Cista Diplomatica Diaetalia, 78. köt.

Az Erdélyre vonatkozó törvények és törvényjavaslatok a magyar népképviselési országgyűlésben. Kossuth szerepe

Az erdélyi országgyűlés 1848. május 30.-án, az uniótörvény megszavazásakor létrehozta az unióbizottságot azzal a céllal, hogy Erdély érdekeit képviselje s javaslatokat terjesszen a kormány és a magyar országgyűlés elé a megfelelő törvényhozó munka elősegítésére. Az unióbizottság a népképviselési országgyűlés keretében fejtette ki tevékenységét.

Mivel az országgyűlés teljes ülése és az unióbizottság is tárgyalta Erdély ügyeit, a következőkben mindkét fórum munkáját nyomon kell követnünk.

Az első kérdés, amellyel a pesti országgyűlésnek szembe kellett néznie, a székelyföldi jobbágyszabadság ügye volt. Erre az adott alkalmat, hogy Perényi Zsigmond Erdélyben tartózkodó országgyűlési biztos jelentette a magyar kormánynak: a készülő erdélyi jobbágytörvény a Székelyföldön nem lesz alkalmazható, mert a székelység Csíkban és Háromszéken túlnépesedett, a föld viszont kevés, tehát a jobbágyoknak nem fog jutni belőle. Az erdélyi jobbágytörvény a székelyföldi jobbágyoknak csak mintegy 10 százalékát szabadította fel megfelelő jobbágytelekkel, mert a „székelyörökséget” allodiátúrának nyilvánította.³⁴

A székely jobbágyügy a magyar országgyűlésben vitát váltott ki, amelyben Kossuth Perényi javaslatait karolta fel, vagyis azt, hogy a székely szegénységet telepítsék a Délvidéken levő kincstári pusztákra. Ezzel egyidőben került volna sor a moldvai csángók hazatelepítésére is.

Június 19.-én átiratot küldött Trángous Lajos bányászati osztályigazgatóhoz, amelyben arról érdeklődött, hogy lehetne-e elegendő helyet találni a Bánságban és Bácskában az ott letelepedni akaró székelyek és csángók számára. „A határszélek biztosítása egyrészt – másrészt a nemzetiség érdeke igen fontossá teszi, hogy a túlnépesedett székely vidékek, nem különben a moldvai csángó magyarok Magyarországra, s különösen Bánáthba telepítenek – oly tömegekben, melyek szükség esetén az ellenségnek ellenállni, minden esetre pedig nemzetiségüket fenntartani képesek legyenek.”³⁵ – indokolta Kossuth az áttelepítést. Mivel a válasz kedvező volt, Kossuth már július 26.-án törvényjavaslatot nyújtott be. Ebben a kincstári javakat jelölte meg a telepítések lehetséges helyeként, kérve a képviselőházat, hogy „a magyar vidékek közt a leginkább túlnépesedett székelysége terjessze ki figyelmét”. A törvényjavaslat négy pontból állt, éspezig: 1. az ország pénzügyminisztere felhatalmazást kap, hogy a Bács, Torontál és Krassó megyékbeli kincstári javakra bármi nagyobbszerű magyar telepítéseket hajthasson végre; 2. a pénzügyminiszter a székelyekre különös figyelmet fordít, s azok, akik a harcmezőn kiténtek, „mások felett” kedvezőbb feltételek mellett telepedhetnek le; 3. egy-egy letelepedőnek nyújtandó birtok terjedelme nem lehet kisebb, mint amennyi egy család élelmét s önellátását biztosítja. Az egy helyen letelepedő csoportnak akkorának kell lennie, amely a csoport folytonosságát biztosítja és 4. a telepesek bizonyos, meghatározott kedvezményekben részesülnek, hogy birtokaikat megtarthassák.

A képviselőház augusztus elsején némi módosítással törvényerőre emelte Kossuth előterjesztését. A vitában felszólt Berzenczey László, s határozottan támogatta Kossuth előterjesztését, amelyet – akárcsak az előterjesztő – a „honvédelem eszközének” tartott.

³⁴ *A jobbágyviszonyok megszüntetése Erdélyben*. Jobbágyszabadság 1848. szerk. Varga János. Budapest, 1998. 44-53.

³⁵ KLÖM. XII. 295.

Látva hozzáállását, Kossuth augusztus 2.-án Berzenczey Lászlót kinevezte miniszteri biztossá a telepítés lebonyolítására. Ezzel megkezdődött Kossuth és Berzenczey László marossszéki követe konkrét, 1848 novemberéig tartó szoros együttműködése.

A telepítési terv megghiúsulása egyben a székely jobbágycéldés megoldásának elodázását is jelentette, ami nem kis társadalmi feszültséget okozott a Székelyföldön, kitűnő talajt szolgáltatva az unió-ellenes és magyar nemesség-ellenes propagandának.

Kossuth az unióbizottsággal – amint már említettük – kapcsolatot tartott fenn, így valószínűleg tudomása volt az úrbéri ügyekben hozott ajánlásokról is. Kossuth a jobbágyfelszabadulás elkötelezett híveként elvileg egyetértett minden elfogadhatónak, pláne jónak ítélt javaslattal, de közbelépett, ha ennek ellenkezőjét tapasztalta. Például 1848 nyarán, amikor román forrásokból arról értesült, hogy a kincstári birtokokon még „dézsmát” szednek, nyomban utasította Vay Miklós királyi biztost, hogy intézkedjék a visszásság azonnali orvoslásáról, mert „a dézsmaadást sem igazságosnak, sem méltányosnak, sem politikai tekintetben hasznosnak nem ítélfhetem.”³⁹ Kossuth ezt megelőzően is foglalkozott az erdélyi dézsma ügyével, s már augusztus elsején bejelentette a képviselőházban, hogy a kincstári dézsmákról megtette a szükséges intézkedést, megszüntette, de arról, hogy a százsz papok is ugyanezt tették – nincsen tudomása.⁴⁰

³⁶ Deák István: *Kossuth Lajos és a magyarok 1848-1849-ben*, Budapest, 1983. 287.

kármentesítését kapja meg.”⁴¹ Ez a politika Kossuth koncepciójának demokratizmusát bizonyítja, valamint azt, hogy számára az érdekegyesítés reformkori jelszava a forradalom idején is időszerű feladat maradt.

Az unióbizottság rendre megtárgyalta az unióval kapcsolatos kérdéseket és törvényjavaslatokat dolgozott ki a teljes egység megvalósítása érdekében. Ezeket a javaslatokat aztán a kormány, illetve az országgyűlés elé kell terjeszteni, de időhiány miatt ezt az utat nem minden javaslat tehette meg. A legfontosabbak előterjesztését maga Kossuth szorgalmazta. Érdemesnek tartjuk idézni a szeptember 15.-i ülésen elhangzott szavait: „Bátorkodom az érdemes követ urakat, kik Erdélynek viszonyaival közelebbről ismeretesek, szívesen felkérni, hogy a roppant mostani teendők közt, az olyan dolgokra, melyek várhatnak, vagy kormányilag is elintézhetőek, az olyanokra most az időt nem pazarolva, a legszükségesebb teendők iránt, melyeket Erdélynek tenni kell, szíveskedjenek velünk nyomban közölni a magok törvényjavaslatát, miszerint Erdély tekintetében is a törvényhozás megmutathassa, hogy midőn Erdély Magyarországgal egyesült, nyert jogban, szabadságban, jóllétben, terhei pedig, kevesbedtek.” Felkérte a bizottságot és a követeket, hogy előterjesztéseiket a minisztériumok tegyék meg.⁴² Mi több: a törvényalkotás előmozdítására Kossuth Pálffy Jánossal együtt dolgozott ki törvényjavaslatokat Erdélyre. Ezek közé tartozott a közigazgatás, a székelyek és a határőrvidéki katonaság sérelmeiről s az igazságszolgáltatásról szóló törvény. Azonban ezeket megelőzően Nyáry Pál előterjesztette *A jobbágyviszony végképi megszüntetéséről* című törvényjavaslatát.⁴³ Kossuth a vitában két alaptételt fogalmazott meg a javaslattal kapcsolatban: olyan törvényt hozzon az országgyűlés, mely végképp megszünteti a jobbágyviszonyokat úgy, hogy emiatt „a volt nemesség vagyoniilag tönkre ne menjen”, s legyen kedve a hazát védeni.⁴⁴

Amint már említettük, Kossuth rendeletileg tiltotta meg, hogy az erdélyi kincstári birtokokon dézsmát szedjenek a volt jobbágyoktól.

Kossuth a szeptember 15.-i ülésben egyenes felszólítást intézett az erdélyi követekhez: „tessék előadni nézeteiket, hiszen mindnyájunkat csak az vezet, hogy Erdélyben minél több rokonszenven költünk, mert mi testvérileg akarjuk ölelni, kiket törvényileg magunkhoz kapcsolunk.”⁴⁵

Először közigazgatási törvényt terjesztettek be, amely az erdélyi királyi kormányszék és a kincstár megszüntetését mondta ki, valamint azt, hogy Erdély katonaiügyét a magyar hadügyminiszter fogja ezután intézni. Az országgyűlés aztán az igazságszolgáltatás, majd a következő ülésben a székely határőrrendszer felosztatásának kérdéseit vitatta meg. (A székelykérdést külön fejezetben tárgyaljuk.)

Bármennyire fontosak voltak azonban a fenti törvények, gyakorlati alkalmazásukra 1848 őszén, az Erdélyben kitört polgárháború miatt nem kerülhetett sor. Viszont 1849-ben,

⁴¹ „Én ... mert akarom, hogy a nemesség kármentesítve legyen, s ezen kármentesítés következtében biztosítva legyen a népnek is szabadsága, még a reactio esetében is, azt akarom, ha minden elveszne is Magyarországon, legalább az ne vesszen el, hogy a nép nyakát a robot ne nyomja; ezt akarom, mondom, elérni, mert azon reactio, melyben sok aristocraticus nevek dolgoznak, ha győzne, nem az következése, hogy a nemes ember, a birtokos elveszítse egészen ingyen az úrbíriségeket, de nem is az volna következése, hogy a status adjon neki kárpótlást, mert az absolutismus, a mely alkuba bocsátkozott az olygarchiának camarillaris részével, ha győzne, az volna következése, hogy marad ugyan szabadság, de azon ember egészen maga fizesse a megváltás terhét. Ezek valószínű eventualitások, ezeknek akarom útját vágni. Én biztosítani akarom a nép szabadságát, s egyszersmind azt is, hogy a nemesség a maga kármentesítését kapja meg.” (KLÖM. XII. 991.)

⁴² *Kossuth Hírlapja*, 1848. szeptember 16. 67. sz.

⁴³ *Az 1848. évi július hó 2.-ára összehívott országgyűlés irományjegyzéke*. Magyar Országgyűlési Könyvtár 70029 sz. 72-73. (Ezután *Országgyűlési irományjegyzék*)

⁴⁴ *Kossuth Hírlapja*, 1848. szeptember 21.

⁴⁵ Uo.

miután Bem tábornok Erdélyt felszabadította az ellenséges katonai megszállás alól, az 1848-as törvényeket Kossuth igyekezett életbe léptetni.

Természetesen az unióbizottság napirendjén szerepeltek az utolsó erdélyi rendi országgyűlésen elfogadott törvények, amelyeket megfelelő kiegészítésekkel ellátva a magyar törvények közé iktattak. Ezek az uniótörvény, a választói törvény, valamint az úriszolgálat a dézsma eltörléséről, a nemesi kárpótlásról, a közös teherviselésről, a sajtóról hozott törvénycikkek.

Kossuth tehát joggal jelentette ki, hogy Erdély uniója a jogalkotásban megtörtént. Csakhogy a „szeptemberi fordulat” Erdélyben annál is súlyosabb következményekkel járt, mint Magyarországon, mert a hivatásos haderő, s a román határőrezredek egyszerre lázadtak fel a magyar kormányzat ellen, s ezzel egyidőben szerveződött meg a román és a szász népfelkelés Puchner tábornok, erdélyi főhadparancsnok irányításával.

Ilyen körülmények között többszörösen sürgős teendő volt a nemzetiségi kérdés, főként az erdélyi románkérdés törvényi rendezése. Erre vállalkozott 1848 őszén a magyar népképviselői országgyűlés Kossuth Lajos hathatós biztatására s tényleges támogatásával.

Kossuth Lajos és a román kérdés 1848-ban

Az 1848-as törvényhozást és Kossuth Lajost gyakran érte az a vád, hogy túl későn kezdett foglalkozni a nemzetiségi kérdéssel, és amikor végre 1849. július 28-án elfogadták a nemzetiségi törvényt, az már semmit sem használhatott a magyarok és a nemzetiségek között elmérgesedett viszony rendezésében. Ez a felfogás él napjainkban is a román, szlovák, horvát és szerb történetírásokban, amelyek nem csak a késedelmeskedés miatt marasztalják el Kossuth Lajost, hanem felelőssé is teszik a viszonyokban 1848-1849-ben bekövetkezett konfliktusokért, fegyveres konfrontációkért. Nem csoda, hogy a román, szlovák, szerb (talán kevésbé a horvát) közvélemény Kossuthban ma is ellenséget lát.

Természetesen nem nehéz a dolga annak a kutatónak, aki néhány, rendszerint a szövegösszefüggéseiből kiragadott s a pillanatnyi körülményeket figyelmen kívül hagyó elrettentő Kossuth-idézettel próbálja bizonyítani állítása helyességét. Mert Kossuthnak tényleg voltak olykor kemény, megrovó, fenyegetőnek felfogható szavai a nemzetiségi mozgalmak vezetői felé, amikor szerinte félrevezették a tömegeket, s a magyar forradalom által kivívott, a nemzetiségekre is kiterjesztett társadalmi jogokat és szabadságjogokat a császár kegyének tulajdonították. Vagy amikor az ország területi integritását veszélyeztető követelésekkel léptek föl, sőt magyarellenes fegyveres felkeléseket szerveztek, atrocitásokat követtek el. A példák közismertek; ezek felsorakoztatásától eltekinthetünk. Szóljunk inkább arról, hogy egy realisabb, valósághibb Kossuth-kép kialakítását s elterjesztését nehezíti például az a sajnálatos tény, hogy több mint másfél századdal a forradalom és szabadságharc után még nem rendelkezünk egy korszerű Kossuth-életrajzzal. Nem hozott áttörést ezen a téren a 2002-es Kossuth-év sem. De tévednénk, ha nem vennénk észre a számos tanulmányban, kisebb elemző, illetve forrásközlő kötetben mutatkozó eredményeket. Ezek számbavételére persze itt nincsen terünk; nem is ez a szándékunk. S ha két, egyébként nem nagy terjedelmű önálló kiadványra mégis hivatkozunk, tesszük azért, hogy illusztrálhassuk fenti állításunkat.

Az egyik Szabad György *Kossuth irányadása* című könyve, amelyben végigkíséri Kossuth következetes törekvését, hogy a magyar államberendezkedés megújításában polgárosítandó önkormányzatok mellőzetlen szerephez jussanak. A neves szerző meggyőzően cáfolja azt a sokat hangoztatott tévhitet, hogy Kossuth hajlandó lett volna

diktátor lenni.⁴⁶ A másik szerző, akit megemlítettünk, Erdődy Gábor, aki számos magyar kutatóval ellentétben, Kossuth külpolitikájának realitását bizonyítva hangsúlyozza: mint a magyar polgári átalakulásért folytatott küzdelem vezéralakja, Kossuth 1848-ban sikeresen használta ki az európai forradalmi hullámot, s Habsburg-uralkodóval, magyar királlyal szentesítette a nemzeti önrendelkezést megalapozó törvényeket; Kossuth reálpolitikus mivoltát jellemezte az is, hogy a románokkal megkötötte a megbékélési szerződést, ezzel is siettetve a nemzetiségi törvény megszületését.⁴⁷

Kossuth Erdély-politikáját kutatva, e sorok íróját elsősorban az érdekelte, hogy milyen előzményei voltak a magyar nemzetiségi törvény megszületésének, pontosabban hogy Erdély uniójának milyen szerepe lehetett a nemzetiségi törvény előkészítésében. Vajon tényleg annyira későn, vagyis csak a szabadságharc utolsó heteiben döbbsen rá Kossuth s a magyar törvényhozás a nemzeti kérdés rendezésének korparancsára? Arra gondolva, hogy ezen a téren minden szónak, előre tett jogkiterjesztő lépésnek ugyancsak nagy jelentősége lehetett, lássuk kissé részletesebben a magyar népképviselői országgyűlésben a nemzetiségi kérdés körül zajló vita néhány napjának történetét.

Induljunk ki tehát abból: Kossuth Erdély-politikája arra irányult, hogy az uniót a polgárosítással kösse össze. Vagyis, hogy azokat a politikai s társadalmi vívmányokat, amelyeket a magyar forradalom békés eszközökkel elért, Erdélyre is kiterjesszék. Ennek során különös fontosságot tulajdonított a románok megnyerésére a folyamatos jogkiterjesztés által. Nagyon bízott abban, hogy a jobbágyfelszabadítás, amely a románság 9/10-ének szabadságot hozott, a törvény előtti egyenlőség, a közös teherviselés és más polgárosító törvények kellő méltánylást, elismerést váltanak ki a románokban, s hajlandók lesznek együttműködni a magyar vezetéssel a honpolgári együttélés lehetőségeinek kimunkálásában.

Az első magyar népképviselői országgyűlés 1848. július 5.-én nyílt meg Pesten, ahová az erdélyi követek, valamivel később, részletekben érkeztek meg. A kétkamarás országgyűlés képviselőházának egyik alelnökévé az udvarhelyszéki Pálffy Jánost, az unió elszánt hívét választották meg, aki az országgyűlésben Kossuth támogatója, majd békepárti ellenfele s a *Magyarországi és erdélyi urak* című elhíresült s folyamatosan idézett naplójában kegyetlen s a legtöbb esetben igazságtalan, vagy féligazságokat hangoztató bírálója lett. Mindezt azért láttuk szükségesnek elmondani, mert az egyébként nagytehetségű emlékiró Kossuth-képe ma is ható, erősen szubjektív történeti forrás, másrészt – amint látni fogjuk – együtt nyújtottak be törvényjavaslatot Erdély közigazgatásával kapcsolatban.

Kossuth Erdélyt – akárcsak Széchenyi és Deák Ferenc – főként báró Wesselényi Miklós írásából s a vele való kapcsolatok által ismerte. Nézeteik az unió s a nemzetiségi kérdésben nem sokban különböztek egymástól. Nem véletlen, hogy a magyar országgyűlés felsőházának augusztus 25.-i ülésében Wesselényi Miklós nyújtott be indítványt azzal a céllal, hogy szólítsák fel a képviselőházat: hozzon határozatot, melyben kifejezi „a honban lakó népiségek, különösen az oláhok iránti rokonszenvét, továbbá, hogy azok jogait szintén őrzi, mint a maga érdekeit. Végre pedig szólítsa fel a ministeriumot „ez ügyben törvényjavaslat hozatalára.”

Jegyezzük meg a dátumot: 1848. augusztus 25.-én az országgyűlés felsőháza elfogadta Wesselényi javaslatát egy nemzetiségi törvény szükségességéről. Wesselényi beadványa azt is kérte, hogy az erdélyi országgyűlésben megválasztott, de július 5.-e után a pesti országgyűlésben tevékenykedő unióbizottságnak a két ország egyesülését szabályozó, készülöben levő javaslata, „készítsen és terjesszen elő olly törvényjavaslatot, melly az

⁴⁶ Szabad György: *Kossuth irányadása*. Budapest, 2002. 62-83.

⁴⁷ Erdődy Gábor: *Kossuth Lajos*. A demokratikus polgári átalakulásért és a nemzeti önrendelkezés kivívásáért folytatott küzdelem vezéralakja, Budapest, 2002. 38-39. 50-66.

erdélyi román ajkúak nyugalmanak eszközzésére sikeres legyen.”⁴⁸ Wesselényi javaslata öt paragrafusban kívánta biztosítani a görög egyesült és nem egyesült vallásoknak a többi keresztény vallásokkal való egyenlő jogait, egyházaik önkormányzatát „a felelős ministeriumnak alkotmányos felügyelete alatt”, valamint az elemi fokú oktatás anyanyelvűségét, a román közösségek jegyzőkönyv vitelének román és magyar nyelvű szerkesztését, valamint azt, hogy „a román nyelven írt kérvények, kötlevelek s más magány oklevelek mindenhol elfogadandók”. Egyáltalán nem érdektelen az itt következő kísérszöveg, amellyel Wesselényi a saját törvényjavaslatát előterjesztette: A felsőház kifejezi, s az alsóházat is barátságosan felszólítja annak kifejezésére: „miszerint a házak s az összes törvényhozás, a honunkban lakó különböző fajuk és ajkuk, s azok közt az oláhok, vagyis románok iránt rokon s testvéries érzettel viseltetik; velők a nemzet minden megosztható jogait szívesen megosztja; az alkotmányos közös szabadság s jog és kötelezettségbeli egyenlőség által, sorsukat úgy mint érdekeiket a saját magáihoz kívánja csatolni, s azokat az alkotmány oltalma alatt állónak vallja.”⁴⁹

Úgy véljük, Wesselényi törvényjavaslatát mi is elfogadhatjuk a majdani 1849.-i nemzetiségi törvény szerény kiindulópontjának. A csírák közé sorolandók azok a viták is, amelyek az országgyűlés alsóházában az állampolgárok egyenlőségéről korábban hozott törvények gyakorlati alkalmazása kérdésében folytak.

Az augusztus 24. és 26.-i vitát két dolog váltotta ki. Az egyik az, hogy Kossuth tudomására jutottak azok a hírek, hogy egyes román politikusok román (dákó-román) birodalom alakítását tervezik, s erről Franciaországban nyíltan beszélnek. A másik az, hogy E. Murgut, a magyar országgyűlés követét, Krassóban vajdává választották. Emellett az egyik román követ a magyar arisztokratáknak a románok ellen elkövetett „múltbéli bűneit” említve, arról is panaszt tett, hogy a megadott jogok nagy része csak papirosos áll. „Ha meg van adva minden jog, hol vannak az oláh főispánok?”⁵⁰

Kossuth nagy beszédben válaszolt a felmerülő kérdésekre, kiemelve, hogy tudomása szerint „Magyarországot lakó különféle népfajok között olyan szellemű s irányzatú agitációk történtek, melyek a közös jog, szabadság, s a haza egységével ellenkeznek.”⁵¹ Aztán az erdélyi románok múltbéli panaszainak jogosságát elismerve, csodálkozását fejezte ki amiatt, hogy a régi „bűnök” (célzás a három nemzet és a négy bevett vallás rendszerére) „alapján most kell a hont veszélyeztető agitációknak történni, mikor letétetett az első szó és talap a sérelmek orvoslására”; s azért, mert 24 óra alatt nem lehetett a régi bajokat orvosolni. De nem fejezte be fejtegetését anélkül, hogy ki ne fejtse: „minden lépéshez, mely a múltak bűneinek orvoslására vezethet, hozzájárulok szívesen, de kérem a követ urakat, akik éppen közelebbi viszonyaiknál fogva jobban ismerik a körülményeket, legyenek szívesek minket tájékoztatni, hogy mit tegyünk, de ne álljanak elé olyan kívánsággal, amely dismembratoria vezethet. A magyarok az oláhval s az oláhnak a magyar testvéries egyesülésben van mindegyiknek boldog jövője, nem pedig, ha egyik el hagyja magát ámitani a másiknak elnyomására.”⁵²

Maradjunk az előbbi politikai kinyilatkoztatásnál.

Kossuth a múlt minden hibáját hajlandó orvosolni, s arra kéri a magyar országgyűlés román képviselőit (akik egyébként szóvá tettek minden Erdélyből érkező olyan hírt, amely

⁴⁸ *Országgyűlési Könyvtár Gyűjtemény* 1848-49. Jegyzőkönyv. 51. sz.

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ *Kossuth Hírlapja*, 1848. augusztus 30. 52. sz.

⁵¹ A. G. Gulescu az erdélyi román komité tagjaihoz írt levelében a magyarok ellen fegyveres harcot javasolt, valamint azt, hogy csatlakozzanak Jellašichhoz. Ion Maiorescu Frankfurtban ausztró-dákó-román tervet terjesztett elő. (Tóth Zoltán: *A magyar-román szövetség kérdése 1848-ban*. Századok, 1848. 272-273.)

⁵² *Kossuth Hírlapja*, 1848. augusztus 30. 52. sz.

valamely román embert ért sérelemről szolt), hogy „legyenek szívesek minket tájékoztatni, hogy mit tegyünk”. És ezzel tulajdonképp felkérte Kossuth a román követeket, hogy legyenek segítségére a nemzetiségi problémák rendezésében. Kossuth maga is aktív szerepet vállalt az erdélyi unió törvényességének biztosításában, s az unióbizottságot sürgette a szükséges törvényjavaslatok benyújtására. A képviselőház szeptember 12-i ülésében bejelentette, hogy Pálffy János követ „szíves közremunkálásával” áttekintette azokat a törvényes intézkedéseket, amelyeket Erdélyre nézve kivételesen szükségesnek tart, s azokat az országgyűlés elnökéhez benyújtották. Kérte: a törvényhozás nyomtassa ki a javaslatokat, hogy azokat lehessen tanácskozássra bocsátani.⁵³

Az unióbizottság által kidolgozott s a kormány által benyújtott törvényjavaslat-csomag vitájára szeptember 15.-én került sor. A vitára, elfogadásra benyújtott törvénycsomag megfelelt Kossuth politikájának: Erdély polgárosításának az unió által. Ennek során külön hangsúlyt kapott a jobbágyfelszabadító törvények következetes alkalmazása. Vita e körül nem volt, annál inkább szolt a közigazgatási törvényről.

Nevezett törvénycikk előírta a kormánynak, hogy alkalmazzon megfelelő számban erdélyi tisztségviselőket is. Nyáry Pál azt is szükségesnek látta, hogy románok alkalmazását külön is említse meg a törvény. Támogatta őt Sigismund Pop (Pap Zsigmond) román követ is. E kitétel ellenzői azzal érveltek: alighogy sikerül a három nemzet és négy bevett vallás rendszerét megszüntetni, s máris újra kezdenék a jogok megosztását, mert ha a románokat külön is megemlíti a törvény, hasonló követelésekkel léphetnek fel más nemzetiségek is: „volt 3 nemzet, 4 vallás – ez a hét bűn” -, nem kell ezt újabbal megtoldani. Érveik közül az sem hiányzott, hogy nemcsak a románok voltak jogukból kirekesztve, hanem a magyar parasztok is, tehát őket is külön meg kellene említeni a hivatalviselési jogot illetően.

Kossuth többször is felszólalt a vitában, amit az is indokolt, hogy Erdélyből ismét rossz hírek érkeztek magyarellenes agitációról, románok elfogatásáról. Minden szónoki tehetségét latba vetve, valósággal hitet tett a magyar és román nemzet közös érdekei mellett. Érdemesnek tartjuk hosszabban idézni: „Előre tudtul adom a háznak, miként én azon meggyőződésből kiindulva, mellyet már több ízben kijelentettem, hogy ti. Európának minden népiségei között a magyar és az oláh az, melly, ha élni akar, hivatva van egymás irányában a legnagyobb rokonszenvvel egyetértésben lenni, ezen meggyőződésből indulva és azt remélve, hogy román ajkú polgártársaink között is sokan vannak, kik ezen meggyőződést osztják, akik ezen meggyőződésnek a román ajkúaknál sikert szerezni, s részükről is közremunkálni hazafiúi kötelességöknek ismerik; azon reményben, hogy ezen meggyőződés vérré válik náluk is, szinte úgy, mint vérré vált nálunk: nagyon hajlandó volnék megkísérteni, hogy az eddig történt zavargások emlékezetére a feledékenység fátyola borítottassék.” Kéri a házat, szólítsa fel a nádort, bocsássa szabadon az elfogott románokat.⁵⁴

Nincs semmi okunk kételkedni Kossuth beszédének őszinteségében: úgy látta, hogy a szlávság s németiség között élő két népnek össze kell fognia a rájuk leselkedő veszély elhárítására. Közvetíteni próbált a radikális követeléseket hangoztató román követek s a magyar liberálisok között. És elment addig, hogy az utóbbiak ellenében Nyáry javaslatát támogatta; nevezetesen, hogy a törvényjavaslat külön is emelje ki a románok támogatását, „mert ha van valakinek panasza a múltra nézve, csak a románoknak van, tehát csak nekik kell megnyugtató is”. Természetesen Kossuth nagyon jól tudta, hogy a románság ugyanazon okok miatt maradt ki a rendi struktúrákból, mint a magyar parasztság, csak hogy a politikumnak most nagyobb volt a súlya, mint a tudományos realitások hangoztatásának.

⁵³ „Erdélyre nézve amely törvényes intézkedéseket kitételesen szükségesnek tartok, azokat különösen Pálfi képviselő úrnak szíves közremunkálásával bevégeztük, s az elnökségnek be is adtuk.” *Kossuth Hírlapja*, 1848. szeptember 16. 67. sz.

⁵⁴ Uo.

A javaslatot eredetileg Sigismund Pop határvidéki képviselő fogalmazta meg, s Kossuth támogatta.⁵⁵

A parlamenti többség azonban leszavazta Kossuth javaslatát s a törvényjavaslatot a régebbi formájában fogadta el: „Erdélyi törvényekben gyakorlott és az ottani viszonyokat ismerő egyének mindenik ministeriumban a szükséges számmal fognak alkalmaztatni.”⁵⁶

Bár Jellasić szeptember 11.-i támadása nagyon megzavarta a törvényhozó munkát, az mégsem szűnt meg teljesen: szeptember 19.-én az unióbizottság elfogadott egy olyan nemzetiségi törvénytervezetet, amelyet a magyar országgyűlés román képviselői dolgoztak ki. Ez kijelenti, hogy a románok templomaikban, egyházi ügyeikben, az elemi és felsőbb iskolákban saját román nyelvüket háborítatlanul használják; a megyékben és a székekben a tanácskozásokban jogukban áll anyanyelvükön felszólalni; románokat „igazságos arányban” alkalmaznak a közigazgatásban. A 16. paragrafus kimondja: „Mindazon jogokban s kedvezményekben, melyeket e hon más nemzetei bírnak, vagy ezután törvényhozási úton nyerendének, a románok is részesítendők”.⁵⁷

Ha a fenti törvényjavaslatot a Wesselényi-féle előterjesztéssel összevetjük, szembetűnő a változás; most már nem csak az elemi oktatás, hanem felsőbb iskolák nyelve is lehet a kisebbségi nyelv, a megyékben és a székekben az anyanyelvűség általános lehet, s nyíltan kimondja: a románokat minden jog illeti, amellyel mások rendelkeznek.

Mindezek részét képezik majd az 1849-es nemzetiségi törvénynek. S hogy a fenti előterjesztésekből 1848-ban nem lett elfogadott törvénycikk, az véleményünk szerint nem Kossuthon s nem is a magyar országgyűlésen múlt, hanem elsősorban – de korántsem kizárólag – az 1848. évi őszi háborús konfliktusok következménye volt. Azonban az előterjesztett törvényjavaslatok mindegyike araszolást jelentett az európai történetben elsőként elfogadott, 1849. évi nemzetiségi törvény felé.

A polgárháború kérdései. Kossuth álláspontja

Erdély 1848-49-i történetének egy másik bonyolult és vitatott kérdése az, hogy az 1848 márciusában békésen kezdődött mozgalom hogyan alakult át véres pusztító polgárháborúvá. Mind a magyar, mind a román és szász történetírás sokat foglalkozott az említett kérdéssel, de egymástól eltérő, sőt általában egymásnak ellentmondó válaszok születtek. A román történetírás Magyarország és Erdély uniójában, újraegyesítésében jelöli meg a drámai konfliktus fő okát, s elindítójának az október közepén tartott Székely Nemzeti Gyűlést tartja. Ettől a régebbi szász történetírás álláspontja nem sokban különbözik.

A magyar kutatók többsége nem vonja kétségbe, hogy az unió kimondása nemzetiségi feszültségeket is kiváltott, de szerintünk ez önmagában nem szükségszerűen vezetett polgárháborúhoz, hiszen a magyar vezetés – amint az előzőekben láttuk – bizonyíthatóan folyamatosan kereste a békés kiegyenlítődés lehetőségeit. Ezt a célt szolgálta a románok által annyit sérelmezett feudális-rendi törvények eltörlése, s helyettük a polgári

⁵⁵ „Ha múltak viszonyai olyanok voltak volna, hogy Erdélyben a román ajkúak azelőtt is tökéletesen egyenlőknek mondhatták volna magokat a három nemzettel, akkor Pap Zsigmond indítványát nem pártolnám, mert akkor azon kifejezés, mely a törvénycikkben foglaltatik, tökéletesen elég. Hanem miután csakugyan úgy áll a dolog, hogy Erdélyben, ha van valakinek panasa múltra nézve, csak román ajkúaknak van, tehát csak nekik kell megnyugtató is. A javaslat tökéletesen kielégítő, de ha nem több, mint ami abban van, pleonasmust (szóismétlést) csinálók inkább, ha megnyugtatót szerezhetek vele, azt lehetne tehát a §-ba tenni: 'a román ajkúakból is'.” (KLÖM. XII. 939.)

⁵⁶ *Országgyűlési irományjegyzék.* 167

⁵⁷ Márki Sándor: i.m. 357.

szabadságjogokat biztosító áprilisi törvények elfogadása, majd az erdélyi országgyűlés azonos szellemű törvényei, amelyekkel a románság nyert a legtöbbet, hiszen a felszabadult jobbágyok többsége román volt. Amit Orosz István a jobbágyfelszabadításról ír, az Erdélyre éppúgy érvényes volt, mint Magyarországra nézve: „gyökeres társadalmi fordulat következett be”, mert leomlottak azok a válaszfalak, amelyek az állampolgári jogok tekintetében a feudális rend idején keletkeztek.⁵⁸

Hogy a nemzetiségi törvény miért csak a szabadságharc utolsó heteiben jöhetett létre, annak okát mindenekelőtt a császári hatalom és Magyarország közt szeptemberben beállt kedvezőtlen fordulat következményeiben kell keresnünk. Ugyanis ez a fordulat Erdélyt a polgárháború küszöbére taszította: megkezdődött a magyar nemzetörségek lefegyverzése, a magyar nemesek és hivatalnokok összeszedése, táborba szállítása s megkínzása. Súlyosbító körülmény volt, hogy a magyarság lefegyverzését a császári katonai főparancsnok, Puchner tábornok a román és a szász fegyveres felkelésre bízta.⁵⁹ Hogy mi volt a császári hatalom célja, azt Kosáry Domokos akadémikus szabatosan megfogalmazta. Őt idézzük: „De akármennyire adva is volt egy bizonyos ellentét a Duna-medence nemzetiségei között, a bécsi ellenforradalmat terhelő a felelősség, hogy a saját érdekében kihasználta és a fegyveres összetűzésig hevítette ezt az ellentétet. Neki nem az volt a fontos, hogy egyik vagy másik nacionalizmus elérje, amit akar, hanem az, hogy a magyarok ellen szövetségeseiket szerezzen.”⁶⁰ A szövetséges had nagy részét a felkelő parasztság alkotta.

A fegyelmetlen és sok esetben fegyelmetlen felkelő parasztság októberben és novemberben féktelen dühvel vetette rá magát a magyar földesurak mellett a magyar közösségekre és egyházakra. Ennek során nagy számú magyar polgári lakost pusztítottak el, elsősorban Alsó-Fehér megyében és a Mezőségen, miközben a vármegyékben magyar nemesi udvarházak és kastélyok többségét kirabolták és felégették. Bár a román falvak népessége is jelentős veszteségeket szenvedett, 1848 őszén és telén a magyar polgári lakosság veszteségei összehasonlíthatatlanul nagyobbak voltak.

Mint ismeretes, Bem 1848. december végén kezdődött erdélyi hadjárata új fordulatot idézett elő Erdély helyzetében: rendkívül gyors ellentámadással szorította ki az ellenséget Erdélyből. Ezzel egyidőben a magyar vezetésnek tisztáznia kellett, hogy milyen politikát folytasson a polgárháborús Erdélyben. Mivel ez a kérdés kevésbé ismert, ki kell térnünk rá.

A nehézség abból adódik, hogy történetírásunk mindmáig nem tárta föl kellően az 1849-es év történetét Erdélyben. Viszonylag sokat foglalkozott Bem hadjáratának leírásával, Kossuth és Bem, valamint Csány kormánybiztos és Bem tábornok viszonyának immár szokványossá vált bemutatásával. Sok bírálat érte Kossuth és Csány nemzetiségi politikáját, s még több elismerés jutott Bem amnesztiát hirdető állásfoglalásának. Kossuth politikájában valóban voltak ellentmondások a nemzetiségekkel való tárgyalások során, de látnunk kell azt is, hogy politikáját mennyire befolyásolták a belső körülmények, például a román felkelők által elkövetett vérengzések s az, hogy a szász vezetők kezdeményezték a cári beavatkozást Erdélyben. Azt is figyelembe kell venni, hogy Kossuth 1849-i politikájában időnként nem jelentéktelen változások következtek be.

Fokozottabb mértékben kell kutatnunk 1849 történetét azért is, hogy a román történetírás egyoldalúságait tények bemutatása által lehessen ellensúlyozni. A román történetkutatók, egy-két kivételtől eltekintve, mártírológiát írnak a polgárháború román áldozatairól, de rendszerint elhallgatják vagy minimalizálják a magyar áldozatokat. Emellett különböző jellegű eseményeket mosnak egybe: így a polgárháború idején elkövetett közbűntényekért indított, magyar hatósági felelősségre vonást a vadászcsoportok

⁵⁸ Orosz István: *A felszabadult jobbágy problémái az új társadalmi rendben*. Jobbágyfelszabadítás 1848, Budapest, 1998. 54.

⁵⁹ Egyed Ákos: *Erdély 1848-1849*. I. Csíkszereda, 1998.

⁶⁰ Kosáry Domokos: *Újjáépítés és polgárosodás. 1711-1867*, Budapest, 1990. 345.

tevékenységével, de az utóbbiban sem látnak különbséget e csapatoknak népfelkelőkkel vívott összecsapásai, illetőleg a román falvak lefegyverzése során végrehajtott akcióik között. S ráadásul a vadászcsapatok által elkövetett egyes túlkapásokért, hatáskörük túllépéséért is a magyar kormányzat főbb vezetőit, Kossuthot és Csányt teszik felelőssé.

Egyik kérdésünk tehát az, hogy Bem amnesztiapolitikája egyéni kezdeményezés volt-e, vagy a magyar kormányé, pontosabban a Kossuthé is. Kérdésünkre választ kapunk, ha tekintetbe vesszük, hogy Bem az 1848. december 6-án Nagyváradon kibocsátott kiáltványának alapelveit, mint „az ország kormányától biztosított jogok”-at hirdette meg. Ebben a következő jogokról biztosítja Erdély népeit: „Minden lakosok nemzetiség, vallás- és rangkülönbség nélkül egyenlők és minden hivatalok viselésére ugyanazon jogaik vannak, ha az álladalomnak becsületesen és hűségesen szolgálnak és a szükséges képességekkel bírnak.” És tovább: „Jóllehet a magyar nyelv az országgyűlés nyelvének vététt fel, minden más népségek nemzetiségöket megtartják, és magok belső ügyeikben a magyar nyelv mellett tulajdon nyelvökkal élhetnek. Minden valláskülönbség nélkül a kormány által ugyanazon oltalomban részesülnek.”⁶¹

Nem lehet vitás, hogy amikor Kossuth Bem tábornokot az erdélyi haderő főparancsnokává kinevezte, közölte saját erdélyi vonatkozású politikájának alapelveit, s ezáltal annak közzétételére fel is hatalmazta a tábornokot. Nem véletlen tehát, hogy Bem tábornok szükségesnek tartotta hangoztatni: amit ígér, a magyar kormány nevében ígéri. Bem a Kolozsvárt 1848. december 27.-én három nyelven közölt kiáltványában pontosította az erdélyi politikát: „Mindennemű politikai vétkekért általános bocsánat biztosittatik az egész országra nézve”, de siet hozzáfűzni, hogy az „alkotmányszerű kormány ellen” ezután elkövetendő mindennemű újabb politikai vétség haditörvényszék alá tartozik, akárcsak a fegyverek rejtegetése.⁶²

Mindez nem állt szemben Kossuth s az Erdélybe küldött Beöthy Ödön főkormánybiztos politikájával; nem fogadhatjuk tehát el az egyébként kiváló Bem-kutató Kovács Endrének azon állítását, hogy a kolozsvári kiáltvánnyal megkezdődött „Bem önálló, kormánytól független nemzetiségpolitikája”. A kolozsvári kiáltvány ugyanis csak szavakban különbözött a nagyváradi alapelvektől, amelyeket – ismételjük – Bem a magyar kormány nevében tett közzé.

Mindezzel nem akarjuk azt a látszatot kelteni, mintha Bem tábornok, illetve Beöthy főkormánybiztos intézkedései teljesen egybeestek volna. Ez már csak azért sem lehetett így, mert – kinevezésük értelmében – Bem a katonai, Beöthy a polgári ügyekért volt felelős. Bem feladata Erdély visszavétele, Beöthyé a belbéke helyreállítása és az uniós törvény alkalmazása volt. Bem nem tért ki az 1848 őszen elkövetett bűntényekre, de amnesztiájában világosan kijelentette, hogy kegyelemben a politikai vétségek elkövetői részesülnek. Beöthy ugyan a január 6.-i rendeletében nem szólt amnesztiáról, de „a törvényes rend és alkotmányos szabadság” visszaállítását nem terror útján vélte elérhetőnek, hanem a „meggyőzés, kibékítés” eszközével, s a belbéke érdekében ekkor még kijelentése szerint a felkelők által okozott károkat is a kormány becsült áron hajlandó kifizetni. A felállítandó vadászcsapatok feladata sem a bosszúállás az elkövetett atrocitások miatt, hanem „az oláhajkú nép lefegyverzése és az elrablott portékák, hol azok találhatók, visszaszerzése”. De szó sincs még megtorlásról, hiszen Beöthy arra figyelmezteti az illetékeseket, hogy „ki erkölcsi tisztaságban és becsületességben nem bízik, e sereghez be ne álljon, mert a magyar nemzet egyedüli feladata, bármi méltatlanságot és polgáriasság elleni tényt követtek légyen

⁶¹ *Honvéd*, 1848. december 28. 1. sz.

⁶² Uo.

is el ellene, hasonló mértékkel vissza nem fizetni, mert ezt sem historiai nevezetessége, sem világszerte ismert becsületes jelleme meg nem engedi.”⁶³

Sokat mondó tény az is, hogy Czetz alezredes, (később tábornok) a Tordán állomásozó különítmény parancsnoka azt kérte Beöthytől: váltsa fel a főként Kolozsvárt és Nagyenyeden toborzott önkéntesekből álló 11. zászlóaljat egy távolabbi alakulattal, nehogy az előbbi olyan tagjai, akiknek hozzátartozóit a román felkelők korábban elpusztították, bosszút álljanak.⁶⁴

A rendelkezésünkre álló történeti források újraértelmezése alapján úgy látjuk, hogy amikor az erdélyi hadjárat elindult, a magyar szabadságharc erdélyi ügyekben illetékes vezetői: Kossuth, Bem, Beöthy és Czetz a lehetséges békés megoldásokat keresték s köztük ekkor még lényegi különbség e tekintetben nem állt fenn. Ezt a békésebb útkeresést zavarta meg az 1849. január 8-9.-én bekövetkezett nagyenyedi vérengzés, amely után valóban távolodik egymástól Kossuth és az új erdélyi főkormánybiztos, Csány László, illetve Bem politikája.

Nagyenyeden mintegy 800 magyar polgári lakost öltek meg a felkelők, s legalább kétezren menekültek a közeli erdőkbe, falvakba és városokba. A lakóházak nagy része leégett, a híres Bethlen-kollégium gyűjteményeit, könyvtárát széthordták. Pár nap múltán a felkelők Alsójára, Hari, Nagylak, Borosbenedek magyarságára vetették magukat és közülük sokat elpusztítottak.⁶⁵ A román csapatok Axente Sever parancsnoksága alatt állottak, akit a kortársak Enyedért is felelőssé tettek.

Az enyedi, járai és más hasonló események nagy megdöbbenést váltottak ki a magyar politikusok körében, akik meg voltak győződve, hogy a román felkelők Erdély teljes magyar lakosságát ki akarják irtani. Ezért egyre többen követelték az erélyesebb fellépést és a felelősségre vonást nemcsak az újabb, de az 1848 őszen és telén elkövetett atrocitások és pusztítások miatt is. Bem tábornok az utóbbival, vagyis a visszamenőleges felelősségre vonással nem értett egyet.

Elsőként az eddig nagy mérsékletet tanúsító Czetz alezredes kéri felettesétől az erélyesebb intézkedéseket. Az enyedi események hatását kell látnunk a főkormánybiztos-cserében is: Beöthy betegségére hivatkozott, azért mondott le, de voltaképpen mégis azért, mert Enyed tragédiája miatt lelkiismereti válságba került. Kossuth elfogadta a lemondását és helyére Csány Lászlót, a Jellasić ellen küzdő seregek eddigi kormánybiztosát nevezte ki. A kinevezést bejelentő 1849. január 27.-i rendelet szerint „az országos biztos vállára fektetett nagyszerű feladat – egy lázadók által feldúlt országnak a magyar törvény iránti engedelmisség alapján reorganizációja, biztosítása, pacifikációja és rendbehozatala”. Kossuth nem mulasztotta el hangsúlyozni, hogy Erdélyben a magyar nemzet jövőjének biztosítása ne jelentse a mások feletti zsarnokságot. Meg kell nyerni a nép szimpátiáját a magyar alkotmányos kormányzás és az önállóság iránt. Amikor Kossuth Csányt teljhatalommal ruházta fel, a követendő politikát így jelölte ki: „Kegyelem vagy kérlelhetetlen igazság vezesse önt a bűnök büntetése körül, ezt a körülmények s ön belátása határozzandják. De legyen kegyelem, legyen igazság, minden esetre erő legyen.”⁶⁶ Kossuth előírta Csánynak a román határörvidék lefegyverzését, s arra kérte, hogy Bem tábornokkal a lehető legjobb viszonyt tartsa fenn.

Csány számára a legnehezebb feladatot a román népfelkelők lefegyverzése, a polgárháborúban elkövetett atrocitások tettesének összeszedése jelentette. A főkormánybiztos igyekezett a lefegyverzést és az abban közreműködő csapatok fellépéseit ellenőrzés alatt tartani. Jellemzőnek tartjuk az Egloffstein tordai térparancsnokhoz küldött

⁶³ MOL. OHB. 701/1849

⁶⁴ Az MTA Könyvtára. Kézirattár. Csány Lvt. 4925. doboz, 342911841. sz.

⁶⁵ Egyed Ákos: I. m. II. 24-38.

⁶⁶ KLÖM XIV. 249-250.

utasítását: Legyen gondja, hogy „a fegyveres erő részéről semmi kihágás ne történjék, s ha történik, szigorúan büntessék. Ez lévén megtartandó azon helyekre is, melyek meghódoltak. Ez a leghatékonyabb módszer a népet a lázadásoktól elvonni s ügyünkhöz csatolni, ha ti. látja a nép, hogy megtérése esetén személy és vagyon bátorságában élhet.”

Erdély visszavétele után Kossuth Erdély polgárosítását írta elő Csány fő kormánybiztosnak. Nem árt azonban hangsúlyoznunk, hogy Kossuth Erdély-politikájában – erről már esett szó – változások figyelhetők meg 1849 különböző időszakaiban. Az év elején, januárban az erdélyi sajátosságok lehetőség szerinti kímélését ajánlotta Csány kormánybiztosnak, 1849 áprilisában viszont a közigazgatás átszervezésének szükségességét hangsúlyozta: „Erdélyt organizálni kell. Csak ezáltal testesülhet az unió valósággá. Intitúcióinak harmóniába kell hozatni Magyarországgal, különben nincs állandóság. Nemzetiségek s vallások, mint státusorganizmus alapjai, kábaság. Ennek meg kell szűnni, s a megszűnést új territoriális felosztással garantírozni.”⁶⁷ Itt jegyezzük meg, hogy ettől a kimondottan centralizációs állásponton jutott el a Bálcescuval és Cezar Bolliac-kal megkötött magyar-román megbékélési tervezetig, aztán az 1848. július 28-án elfogadott nemzetiségi törvényig, majd az emigrációban a Duna konföderáció tervéig, amelyben Erdély maga határozhatott volna sorsáról.⁶⁸

Az átszervezés éppen csak elkezdődött, de a közbejött események miatt érdemi változtatás a vármegyék, székely székek s szász székek szerinti igazgatásban nem történt.

A társadalmi átalakulások viszont alapvetőek voltak. A jobbágyok szabad paraszti státust kaptak, s egy részük (kisebb rétegük) választói jogot is nyert. A nemesek privilégiumai megszűntek, s adófizető polgárokká váltak. A polgári átrendeződésnek sok akadálya merült fel, hiszen Erdély 1848 októbere óta háborúskodás színtere volt. A polgárháború, különösen a vármegyei területeken hatalmas pusztítást végzett a magyar nemesség és tisztviselők, sőt az egyszerű polgári lakosok soraiban is, számos vidéken rombolta le a településeket. Kossuth ezután sem a kollektív bosszúállás politikáját követelte, hanem a megbékélését.

Azonban a cári beavatkozással ismét a fegyverek foglalták el a fő helyet a békés munka helyett. Majd a világosi és zsidói fegyverletétel után a megtorlás és a Habsburg-hatalom katonai diktatúrája teremtett hamisíthatatlan ellenforradalmi helyzetet.

Kossuth ekkor még abban reménykedett, hogy a hatalmi konfliktusok kihasználása által újra kezdhető a függetlenségi harc, ám Ausztria katonai kapitulációja Franciaország majd Olaszország előtt, Kossuth számára is lezárta a diplomáciai megoldások lehetőségét.

Az emigrációban alkalmá volt átgondolni a történeteket, s az ott keletkezett irataiban visszatekintett 1848-1849-re. Ő akkor több évtized távlatából mérlegelve a múltat, a 48-as forradalom eredményeit – amint már ejtettünk szót róla – úgy látta, hogy az átalakítások nem szolgáltathattak okot a hatalomnak erőszakhoz nyúlni a magyar forradalom ellen, hiszen „a progresszív fejlődés történelmi törvényének határai közt maradtunk”. A véghezvitt reformokkal igazságot kellett szolgáltatni a népnek alkotmányos alapon.

Kötelességtevésben Kossuth mindig az élen járt, és élen járt abban is, hogy összefogja a magyar nemzet legjobb erőit a nagy közös cél, a haza jövője érdekében. Ezért Kossuth nem elválaszt, hanem összefog, egyesít.

⁶⁷ Kossuth Lajos: *Írások és beszédek 1848-1849-ből*. Szerk. Katona Tamás. Budapest. 1987. 343.

⁶⁸ Spira György: *Kossuth és alkotmányterve*. Debrecen. 1989.

Kossuth Lajos és a székelyek katonai szolgálata 1848–1849-ben

A magyar forradalom 1848 márciusában vér nélkül, békés eszközökkel elérte főbb céljait, azokat az április 11-én kihirdetett, király által szentesített törvények megerősítették. Azonban a történelmi jelentőségű, átütő magyar sikereknek számos ellenzője, sőt ellensége készüldött arra, hogy Magyarország önállósági törekvéseit megakadályozza. Nem érdektelen, hogy a fizikailag már évek óta vakságra ítélt, de politikailag mégis igen "messze látó" Wesselényi Miklós már a forradalom első napjaiban, 1848. március 23-án a "lelkesültség, öröm viharában" fogant Kossuth Lajosnak küldött levelében a Magyarországra leselkedő veszedelmekről is szól. Eszerint az osztrák abszolutizmus "átkos rendszerének" fennálló olyan képződményeiről, mint a hierarchia, oligarchia „bureaucratia”, valamint a „fenyegető Európa-szertei szláv kombinatiók” az "öröm mámorában" sem szabad megfélemlkezni.⁶⁹ S továbbmenve, rövidesen, április 18-án a pesti "Radical Kör"ben elhangzott beszédében már fegyverre hívta az arra képes férfiakat a haza védelmére. Hatására a "Radical Kör" petíciót intézett a kormányhoz a magyar haderő megalakítása érdekében. Az is figyelmet érdemel, hogy a petíció aláírói között első helyen állt a Kör elnökének, Kossuth Lajos támogatójának és barátjának, az erdélyi Teleki Lászlónak a neve.⁷⁰

A magyar forradalom vezetése tudatában volt annak, hogy a leselkedő, sőt az országhatár mentén már-már fellépő veszedelmek elleni védekezés leghatékonyabb eszköze az önálló magyar haderő. Tehát annak megalakítása elodázhatatlan feladat, azért is, mert a márciusi változásokat voltaképpen ellenző bécsi hadügyi vezetés továbbra is parancsokat osztogatott a Magyarországon levő katonai hatóságoknak, holott ez már a kihirdetett törvények értelmében a magyar hadügyminisztérium jogkörébe tartozott. Azonban haderő létrehozása nem lehetett könnyű feladat, hiszen a semmiből kellett kiindulnia a szervezőknek, mert korábban Magyarországnak nem volt saját fegyvere s ereje. S emellett, hogy az anyagi, pénzügyi feltételeket is biztosítani kellett, gondot okozott az is, hogy a Batthyány-kormány hadügyminisztere, Mészáros Lázár huszárezredes⁷¹ sokáig távol volt. mert Olaszországban a Radeckzy tábornagy hadseregében teljesített szolgálatot. De a haderőszervezéssel késlekedni nem lehetett, ezért Batthyány ideiglenes hadügyminiszterként látott hozzá az önálló haderő létrehozásához. Ebből Kossuth Lajos bőven kivette a részét és nemcsak pénzügyminiszterként, hanem mint Magyarország önállóságának, kivívott szabadsága megvédésének elkötelezett politikusa is: Kossuth és Batthyány nemcsak Mészáros Lázár hazatéréig maradtak hadszervezők, hanem azután is, mert az első hadügyminiszternek a szervezőmunka nem tartozott az érényei közé.⁷²

A szinte legyőzhetetlennek látszó számos probléma ellenére az önálló magyar honvédséget a kormány létrehozta s az kétségtelenül a magyar forradalom legnagyobb eredményeinek egyike volt. Olyan haderőt alakítottak, amely majdnem másfél éven keresztül sikerrel védelmezte Magyarországot, s végül is csak a két nagyhatalom: Ausztria és Oroszország, valamint a szövetségükbe vont nemzetiségek túlereje volt képes leverni.

Tanulmányunk azt a kérdést kutatja, hogyan alakult a székelység katonai szolgálata 1848–1849-ben a magyar honvédség megalakulásában, s milyen szerepe volt ezekben

⁶⁹ Wesselényi Kossuth Lajoshoz. 1848. március 23. Állami Levéltár Kolozsvár. Wesselényi Miklós levelezése. Wesselényi Miklós levélmásolatai; 34. kötet, 60–64. l.

⁷⁰ Szilágyi Sándor: *A magyar forradalom férfiai 1848/1849-ből*. Pest, 1850.

⁷¹ Őt Kossuth ajánlotta hadügyminiszternek.

⁷² Hermann Róbert: 1848–1849. *A szabadságharc hadtörténete*. Bp. 2001. 22–23.

Kossuth Lajosnak. Bár erről a kérdésről több tanulmányt is közöltem,⁷³ újabb kutatásaim alapján szélesebb összefüggéseiben vizsgálom itt következő tanulmányomban ezt a kérdést.

De mielőtt ezekre rátérnénk, legyen szabad rövid kitérőt tennem a Kossuth-kérdés szélesebb területére.

A magyar történetírás – helyesen – kategorikus különbséget tesz a forradalom és a szabadságharc között. A történetírás 1848. március 15.-től 1848. szeptember 11-ig, Jellasic Magyarország elleni támadásig számítja a forradalmat. Utóbbihoz köti a szabadságharc kezdetét, amely 1849. augusztus 13-ig, a világosi fegyverletételig tartott. Ez a periodizálás a meghatározó jelentőségű eseményeket és folyamatokat tekintve helyes és szükséges is, hiszen a nagy átrendeződések a szeptember 11-i fordulatig már megtörténtek, tehát a forradalom sikeres volt, győzött. A szabadságharc vállalását az ország önállóságának megvédése tette szükségessé.

A fentiekkel kapcsolatban mégis hangsúlyoznom kell: a szélesebb közvélemény akkor nem tehetett s nem is tett olyan különbséget a forradalom és szabadságharc között, mint a későbbi történetírás, s már a forradalom kezdeteit is hajlamos volt olyan szabadságküzdelemnek felfogni, amely a nemzeti elnyomást megtestesítő Ausztria ellen irányul. Ezt sugallta kétségtávol Petőfi *Nemzeti dal*ának szelleme, a 12 pont, és erre mutattak az áprilisi törvények is. Ilyen felfogás következménye s kifejeződése volt a Habsburg-hatalmi jelek és jelképek megrohanása számos helyen, azok eltávolítása s helyettük magyar nemzeti szimbólumok kitűzése.

Kossuth határozottan ellenezte a "Petőfi-féle forradalom" gondolatát és módszereit, ő az átalakulás törvényes, alkotmányos útját választotta, egyébként egyedülálló sikerrel egész Európában. Pozsonyban a Habsburg-birodalom uralkodója jelenlétében hirdették ki az általa magyar királyként megerősített törvényeket, amelyek előírják Magyarország önálló állami létét s a rendi-feudális állam s társadalmi rendszer megszüntetését, kodifikálták a polgári rendszer kerettörvényeit. Ezért visszaemlékezésében Kossuth nyomatékosan hangsúlyozta: 1848 tavaszán *"nekünk forradalmat csinálni eszünk ágában sem volt, akkor mi csak reformokat akartunk s azokat a király szentesítése mellett alkotmányos úton keresztül is vittük"*⁷⁴ Nem mintha ő a forradalmat elvileg elutasította volna, hanem azért, mert csak "végeszközként" volt hajlandó azt elfogadni.

De bármennyire védte a törvényességét, s bármennyire el akarta kerülni 1848 tavaszán még látszatát is annak, hogy ő népforradalom vezére kíván lenni, a magyarság többsége Kossuthot a Habsburg-ellenes (az akkori felfogás szerint osztrákellenes) magyar nemzeti szabadságküzdelem és a népakarat vezetőjének tekintette. Elsősorban benne látta a magyar nemzet szabadságának s méltóságának letéteményesét és megalkuvás nélküli biztosítékát. Ezért volt hajlandó hívó szónoklataira a magyar nép követni őt. Ezért írhatta Pálffy János, Udvarhelyszék liberális gondolkodású politikusa, Kossuth politikájának támogatója, majd kíméletlen bírálója – túlzással, de lényegét tekintve mégsem teljesen alaptalanul: az 1848-as forradalmat Kossuth „egymaga csinálta”. Pálffy ezeket írta: *„A magyar nemzet három század alatt sem felejtette, s nem is fogja soha felejtetni azelőtti függetlenségét, önálló hatalmát és nagyságát; szóval történelmi múltját, mely után epedve, mindig fiatal vággyal, fájdalom és bosszúval telve tekint azon időbe, melyben e drága kincse elraboltatott, s mert a rabló az osztrák, gyűlöli uralmát, hagyván azt örökségül nemzedékről nemzedékre, valamint kötelességet is, mint jogos cselekedetet az erőszak ellen, lerázni az idegen igát bármikor nyíljék alkalom rá, nem keresve újabb okot, állván századok óta az eredeti ok. E hagyományos gyűlölet az osztrák uralom ellen, s a vágy, szabadulni tőle, a nemzet vérébe ment által, jellemének kiegészítő részét alkotja.*

⁷³ Egyed Ákos: *Kossuth és a székelyek 1848-1849-ben.* = Századok, 1994. 5. sz. 831–871.

⁷⁴ Kossuth Lajos: *Írataim az emigrációból.* II. Bp., 1881. 164.

*Kossuth Lajos, gyűlölve az osztrák uralmat mint magyar ember, s egyéni bosszú-
okból is, nemzeti gyűlölettség képviselőjévé tette magát. Ő hangot és életet és nyilatkozást
adott azon érületnek, mely millió kebelben szunnyadt, de soha ki nem aludt”.⁷⁵*

A székely határőri rendszer megszüntetésének kérdései

Abból kell kiindulnunk, hogy a Habsburg-hatalom Mária Terézia politikája szerint 1764-ben, a határőrrendszer létesítésekor, a Székelyföldet tulajdonképpen kettészakította.

Az addigi szabad székelyeket besorázta a katonai rendbe, a másik részének székelységét adóztatni kezdte. A határőr rendszert erőszakkal kényszerítették a székelységre, az adóztatás pedig tulajdonképpen jogfosztást jelentett, hiszen a székelység a korábbi századokban a katonai szolgáltatásért adómentes volt. Ismeretes, hogy a határőr “övezet”-be került Csík-, Gyergyó- és Kászonszék, Háromszék, az Udvarhelyszékhez tartozó Bardóc fiúszék, valamint a távol fekvő Aranyosszék több települése. Udvarhelyszéken és Marosszákon nem szerveztek határőri rendet. A katonásított részen két gyalogezredet és egy huszárezredet hoztak létre, Marosszék és Udvarhelyszék szabad székelyei nem katonáskodtak, de – amint említettük – adófizetésre voltak kötelezve. Helyzetükből következően a határőr rendűek, illetve a szabad székelyek nem kis mértékben eltérő módon viszonyultak a magyar forradalomhoz.

A székelység nagy részének felfogása abban viszont megegyezett, hogy a márciusi forradalmat kezdettől Habsburg-ellenes szabadságharcként értelmezte. Ennek az értelmezésnek a logikája szerint minden olyan sérelmet orvosolni kellett, amelyet az elnyomó Habsburg-hatalom okozott. Ehhez az első forradalmi napok hevében a székelység maga fogott hozzá. Gondolunk itt például a Habsburg-monarchia szimbólumainak eltávolítására s magyar jelképekkel való helyettesítésére. Ezentúl azonban az álláspontok különbözőségére kell figyelnünk. A 12 Pontban meghirdetett s Petőfi szellemében a “magyar szabadság” üzenete a határőri rend számára az volt, hogy le kell rázni az erőszakkal fenntartott katonai szolgálat terhét, ki kell szabadulni a határőri rendszer szorításából. Mindebből következően már a forradalom elején a székelységre is ugyanolyan katonáskodási normákat kellett volna alkalmazni mint bármely más társadalmi kategória számára, de ezt nem sikerült megvalósítani. Ugyanis a magyar vezető osztály nem tartotta időszerűnek a kész fegyveres erő megbontását, mert veszély fenyegette az országot.

A magyar politika veszélyérzete nem volt megalapozatlan: a szerb felkelés Délvidéken már április 24-én elkezdődött s nemsokára magyarellenos atrocitásokba torkollott. Válaszul a magyar kormány május 15-én a védelem megszervezése érdekében elhatározta: Szeged térségében katonai tábor alakul. Ezt követően május 16-án Batthyány miniszterelnök felhívást tett közzé az első tíz zászlóalj megalakítására; a hadtörténetírás ezt a dátumot a honvédség tulajdonképpeni születésnapjaként tartja nyilván, bár a honvéd kifejezés valamivel később terjedt el.

Erdélyben még nem kezdődhetett el a honvédzászlóaljok alakítása, mert Magyarország és Erdély újraegyesítését – amint már említettük – csak később, május 30-án mondta ki az erdélyi országgyűlés Kolozsvárt. A székelység igénybevétele azonban már áprilisban felvetődött: ekkor Kossuth tett javaslatot a székelység megszólítására a magyar haderő kiképzésének segítésére. Batthyány miniszterelnök még nem tartotta időszerűnek ezt az indítványt. De az időszerűség nem sokáig váratott magára, s ezt felismerve a miniszterelnök – bizonyosan Kossuth beleegyezésével – maga fordult 1848. május 19-én a székelyekhez: küldjenek katonai alakulatokat a szegedi katonai táborba s vegyenek részt a

⁷⁵ Pálffy János: *Magyarországi és erdélyi urak*. II. Szerk. Szabó T. Attila, Kolozsvár, 1939. 81-82.

közös haza védelmében. A felhívást a Gál Sándor és Klapka György tisztekből, valamint Hajnik Károly minisztériumi tisztségviselőkből álló küldöttség vitte a Székelyföldre.⁷⁶

Amint az Gál Sándor beszámolójából kiderül, a székely katonaság kiindulását számos akadály késleltette mind Anton Puchner tábornok, mind az erdélyi magyar politika részéről. Utóbbival kapcsolatban Gál Sándor különösen Wesselényi Miklósnak a székelyekhez intézett felhívását emelte ki, amely határozottan kérte a székelyektől: „*a szegedi táborba ne induljanak, mert Erdélyt is veszély fenyegeti*” S mivel Wesselényi a székelyek körében nagy népszerűségnek örvend, felhívásának a következményei súlyosak lehetnek.⁷⁷

Minden akadályozó tényező ellenére, a háromszéki és csíki határőr székelység hajlandó lett volna kiindulni a szegedi táborba, de nem a régi, Habsburg-rendszerű formában, amelyet sérelmesnek s megalázónak érzett, hanem mint új alakulat: ne csak az eddigi határőrök, hanem – amint hangoztatta – „*ha megyünk, együtt menjünk nemesek, katonák és jobbágyok*”. Csakhogy az erdélyi császári főparancsnok engedélye nélkül nem lehetett kiindulni, ezért Kézdivásárhelyen a „népgyűlésből egy választmány” arra szólította fel a II. határerezred parancsnokát Dobai ezredest, hogy járjon közbe Puchnernél, tíz napon belül indítsa ki az ezredest „*különben ők fognak rendelkezni, mert ők nem engedik Magyarországot a veszedelemre tovább kitéve maradni; az ezredes írt is, de semmi eredménye nem lett.*”⁷⁸

Emiatt nem mehettek a székely ezredek a szegedi táborba, s csak később, júliusban indult el egy zászlóalj Háromszékről, s augusztusban ugyancsak egy zászlóalj Csíkból Magyarországra. Velük tartott egy huszárosztály is.

Gál Sándornak a miniszterelnökhöz intézett jelentése kitért a korábban nem katonáskodó, adófizető marosszéki és udvarszéki szabad székelyek ügyére is. Ők már elszoktak a katonáskodástól és attól tartottak, hogy ezután adózni is kell és határőr módra katonai szolgálatot is teljesíteni. Emiatt „*nem igen kíván az átalakulás elveivel megbarátkozni*”.⁷⁹ Gál azt javasolta, hogy össze kell egyeztetni az egész székelység katonáskodási rendjét, de egyelőre nem kell feloszlítani a határőr ezredeket.

Bár Gál jelentését Batthyány miniszterelnöknek küldte, az akkori szokás szerint a közérdekű iratokat a miniszterek mind megkapták, így Kossuth is tudomást szerezhetett abból a székelyföldi helyzetről. A székely kérdés bonyolultságával azonban csak később, a pesti népképviselői országgyűlésben ismerkedett meg.

Ugyanis az 1848. május 29-én kezdődött utolsó erdélyi rendi országgyűlés a pesti népképviselői országgyűlés elé utalta azokat a kérdéseket, amelyeket nem tudott megoldani. Nos, ilyen kérdés volt a határőrség ügye. A Kolozsvárt 1848. május 29.-én összeült országgyűlés elvi döntést hozott: a fegyverviselő székelyek nemzetőrök lesznek, az eddigi „törvénytelen katonáskodási viszonyok eltöröltetnek”, a határőri rend visszakapja polgári jogait. Ez megfelelt volna a székelység akaratának, csak hogy a III. törvénycikk 5. paragrafusa előírta: egyelőre a „fegyvert viselő (effektív standbeli) székelység, mint nemzetőr köteles katonai rendes fegyelem mellett katonáskodni”.⁸⁰ Ennek a rendszernek a további fejleményei már a magyar népképviselői országgyűlés történetéhez tartoznak.

A székely kérdés bonyolultsága a székely társadalomfejlődés sajátosságainak a következménye volt: másként alakultak az úrbérségi, a katonáskodási és az adózási

⁷⁶ Egyed Ákos: *A magyar kormány küldöttsége a Székelyföldön 1848 tavaszán. Gál Sándor tanácsos jelentése.* Historia manent. Demény Lajos-Emlékkönyv. Bukarest, 2001. 307-312.

⁷⁷ Gál Sándor jelentése Batthyányhoz. MOL. OHB. 454/1848/E.

⁷⁸ Uo.

⁷⁹ Uo.

⁸⁰ Bővebben Garda Dezső: *A forradalom katonái Csíkbán és Gyergyóban. 184-1849.* Csíkszereda, 1998. 17.

viszonyok, mint az erdélyi vármegyékben, vagy pláne Magyarországon, s – amint említettük – az erdélyi rendi országgyűlés nem tudta megfelelően kezelni ezeket a kérdéseket. Következésképpen a magyar országgyűlésre hárult az a feladat, hogy a székely önkormányzati maradványok sorsáról, a közadózás bevezetéséről, a székelyföldi jobbágyszabadság végrehajtásáról s mindenekelőtt a határrendszert felszámolásáról, illetve az egységes katonai szolgálatnak székelyföldi alkalmazásáról megfelelő törvényeket alkosson.

Lássuk, mi történt az utolsó kérdést illetően, mennyiben sikerült vagy nem sikerült a magyar politikának megfelelő törvényt alkotni a székely katonáskodásról.

A székely kérdés tárgyalása heves vitát váltott ki a népképviselői országgyűlésben 1848. augusztus elején, amelyet Kossuth Lajos figyelemmel kísért és többszöri felszólalással próbálta a székelyek ügyét általános magyar kérdésekhez közelítve, a megoldás felé terelni.

Az említett vitát az az interpelláció váltotta ki, amelyet Fábián Dániel országgyűlési követ terjesztett elő az alsóház 1848. augusztus elsejei ülésén. Fábián Dániel református lelkész Kézdivásárhely város követe volt, Kossuth nemzeti politikájának híve és támogatója, s többször fordult írással a székelységhez, kérve, figyelmeztetve, hogy a magyar szabadságharcban legyenek méltóak régi hírnevükhöz.⁸¹ Itt meg kell jegyeznünk, hogy a székelyeket, a Székelyföldet a magyar közvélemény nem ismerte a maga valóságában. Bözödi György, aki egyébként túlzott pesszimizmussal írt a *Székely bánja* című művében a székelyek történelméről, amikor a magyar közvélemény tájékozatlanságáról szól, Kossuth kijelentésére is hivatkozik: Kossuth éppen a vita során vallotta be, hogy a kormány nem ismeri kellően az erdélyi viszonyokat.

Az 1848. augusztus elsejei interpellációval Fábián Dániel azt kérdezte a hadügyminisztertől: van-e tudomása a bécsi „haditanács”-nak azon „ármányos cselszövés”-éről, amellyel a székely határőröket szeretné saját terveinek megnyerni. Utalt azokra a hírekre, amelyek szerint az osztrák hadügyi vezetés⁸² a szolgálati idő csökkentését ígerte az eddigi 20–25 évről 10 évre, az invalidusok korának leszállítását 60-ról 50 évre, a határőrzés napi díjának felemelését 4-ről 6 krajcárra, valamint a só árának és a papoknak járó kepeadó mérséklését.⁸³

A felsorolt tényekhez az interpelláló kézdivásárhelyi követ a következő kommentárt fűzte: „ha mindezt a bécsi haditanács csak egy fél évvel is előbb tette volna”, úgy tekintené, mint annak jelét, hogy „az emberiség s a számalom szent érzete megszállta, s ezen elnyomott szegény népen segíteni akar.” Csakhogy ezt nem teheti, mert a székelység korábbi ilyen irányú kéréseit mindig elutasította. Bécs célja tehát nyilvánvaló: elejét venni annak, hogy a székely haderő a magyar nemzeti törekvések szolgálatába álljon.

A kért hadügyminiszter Mészáros Lázár nem tudott kielégítő választ adni a felvetett kérdésekre. Ezért többen arra figyelmeztették a kormányt, hogy vegye komolyan Fábián Dániel interpellációját. Hont megye követe, Semberg Ignác szerint a kézdivásárhelyi követ érvei jól mutatják: a „reakció” a Székelyföldön is „ármánykodik” a magyar törekvések ellen. Perczel Mór, a későbbi tábornok azzal érvelt Fábián Dániel mellett, hogy a magyarországi hadak vezetői is folytonos összeköttetésben vannak a bécsi hadügyminisztériummal, amely ugyanúgy viselkedik, mint a korábbi Hofkriegsrath. Súlyos

⁸¹ L. Az 1848–1849. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja. Szerk.: Pálmány Béla. Bp. 2002. 2040–242.

⁸² Ekkor már formailag a haditanács nem működött, feladatát a hadügyminisztérium vette át, de azt a tervezetet, melyről a vita folyt, valószínű korábban a haditanács fogalmazta meg,

⁸³ A felszólalásokat közli a *Kossuth Hírlapja* 1848, augusztus 3-i, 29. száma.

vádakkal illetve Vay Miklós erdélyi királyi biztost is, aki nem tett meg mindent azért, hogy Erdélyben érvényt szerezzen a magyar törvényeknek.⁸⁴

A vita során Kossuth többször is szót kért: először is kijelentette, hogy a bécsi kormánytól senki sem fogadhat el utasítást s aki mégis ilyet tesz, azt hazaárulónak fogja tekinteni. Aztán nyomban a székelyek ügyére tért ki.⁸⁵

Kossuth kérte, hogy az erdélyi követek lehetőleg gyorsan járjanak el feladatuk teljesítésében, s mert a székelyek ügyénél *„semmi sem fekszik inkább”* a lelken, bárki tehát előterjeszthet olyan törvényjavaslatot, amely mindenkinek jó, de mégis a székelyeket tartotta arra hivatottnak, hogy saját ügyeikben intézkedjenek. Ezeket mondotta: *„Bárki részéről történik indítvány, mi benne jó van, mindnyájunk érdeme lesz egyaránt. S felszólítom a székely követ urakat, kik a székely viszonyokról kétség kívül jobban vannak tájékozva, mint a minisztérium tagjai [...] méltóztassanak magukat az illető miniszterekkel érintkezésbe tenni s initiáljanak oly törvényt, mely a székely nemzet megnyugtatóására egyrészről, de más részről azon biztonság fenntartására is szolgáljon, mely a székely nemzet hazafiúságának alapjára fektetve a közös haza érdekében áll.”*

Vagyis olyan törvényt kellett Kossuth szerint alkotni a székely katonaságról, hogy az mind a székelység, mind a közös hazának megfeleljen.

Aztán Bécshez intézte szavait: *„a bécsi hadügyminisztertől vagy bécsi ministeriumtól akarnók kérdezni, hogy micsoda engedményeket akar adni? Hiszen könnyű engedményeket adni máséból, ez olcsó liberalismus volna. Nem tetszett egy sebet is meggyógyítani, addig míg hatalmukban állott, már most meghiszem, hogy szórni akarják Magyarország felosztását, dissolutióját ajándékképpen. Mi latra fogjuk vetni a haza körülményeit, igazságot adunk mindenkinek, de privát érdekért a hazát veszélyeztetni nem fogjuk. – Initiáljanak tehát törvényt azok, kik a körülményekbe avatva vannak, minél előbb, s végezzenek.”*⁸⁶

Kossuth tehát sürgette a székely törvény megalkotását a határőri rend megnyugtatóására, s ezt kérték az augusztus elsejei vitában még felszólaló erdélyi követek: Mikó Mihály gyergyói, valamint Teleki Domokos Küküllő megyei követ is. Utóbbi a székely sérelmek sietős orvoslását azért ajánlotta a képviselőház figyelmébe, nehogy mások megelőzzék a magyar országgyűlést. A „mások” tudvalelően a bécsi hadügyek irányítói voltak. Ugyanakkor arról is szólt Teleki Domokos, hogy a székelység folytonos dicsérése inkább árt, mint használ az ügynek. Kemény Dénes viszont azt kérte, hogy a székely határőrség ügyét bízzák az unióbizottságra. A javaslat elfogadásával a kérdés egyelőre lekerült az országgyűlés napirendjéről. Valóban, az unióbizottságban Berde Mózes háromszéki követ már a következő nap, augusztus 2-án ismertette a kérdésre vonatkozó törvényjavaslatot, amelyet aztán 5-én a népképviselő ház elé terjesztett. Erre még visszatérünk, előbb azonban lássuk, mit írt a székely problémáról a *Kossuth Hírlapja*.

Kossuth szerette volna minél jobban megismerni az annyi problémát okozó székely katonáskodási rendszert, s így képes volt a dolog lényegének s a teendőknék a felvázolására. Az írás – nagy valószínűséggel mondható – Kossuth kérésére készült; erre vallanak a körülmények, ezért is legyen szabad bővebben kitérni rá.⁸⁷

A szerző abból indult ki, hogy a határőri rendszer mintegy 120 000 főre terjedt ki, Aranyosszéket nem számítva, majd a terheket ismertette: 1. A rendszer a székely ifjakat gátolta a közép és felsőbbiskolai tanulásban; 2. a székely birtoktulajdont a fegyverviselés alapjává tették; 3. a katonaiskolában *„csak a katonai függés szabályait”* tanították, de *„a*

⁸⁴ L. Az 1848-1849. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja. Szerk. Pálmány Béla, Budapest, 2002. 240-242.

⁸⁵ KLÖM. II. 659. *Kossuth Hírlapja*, 1848. augusztus 3. 29. sz.

⁸⁶ Uo.

⁸⁷ Bialis Ferenc: *Székely Ügy*. *Kossuth Hírlapja*, 1848. augusztus 4. 30. sz.

polgári élet iránti vonzalom még csirájában elfojtatott a zsenge fiatalság keblében, sőt a nemzetiség, alkotmányosság elfojtása is eszközletett"; 4. a katonaiskolát végzett székely ifjakat idegen tisztek alkalmazása által háttérbe szorították; 5. adóssági, gyámsági, rendőrségi ügyekben katonai ítélőszék alá tartoznak a határőrrendűek, sőt Csíkszékben a falusi szabad bírák, esküdtek kinevezését és meghiteltetését (eskületételét) a katonai hatalom magához ragadta. A szabadságvesztés olyan fokú volt, hogy a fegyverviselő székelységet a szabadságnak még csak az eszméjétől is távol tartották.

Konkrétabban szólva: a mintegy 19 000 gyalogos, tényleges fegyveres székely a tavaszi, őszi és téli fegyvergyakorlaton vett részt, határőrzést, őrszolgálatot teljesített; a 2000 huszár katonai szolgálata évente 50 napot vett igénybe. Tegyük hozzá: ennél nem volt kevesebb a gyalogosoké sem. Vagyis a háromszéki és csíki határőrkatonák, akik foglalkozás szerint nagyrészt földművesek, kisebb részt kisiparosok voltak, legkevesebb 50 napon nem végezhettek a termelői, családfenntartói munkájukat, pedig emellett a ruházatukat is maguk állították elő; a csíkiakat ebben a „revendikált” havasok jövedelméből kárpótolták, viszont ingyenes fahordásra kényszerítették a tisztek számára.

A határőri rendű férfiakat gyakorlatilag egész életre szóló 18-60 év közötti rendes (effektív) szolgálatra kötelezték. A székelyek tudatában voltak helyzetük súlyosságának s azt sem feledték el, hogy idegen hatalom kényszerítette rájuk ezt a rendszert, ezért a forradalmat jó alkalomnak tartották arra, hogy felszabaduljanak. Főleg ez kötötte le a székelység figyelmét, s emiatt az egész magyar nemzetet fenyegető veszélyre eleinte a nép maga kevésbé volt fogékony.

Bialis itt következő sorai magyarázatul szolgálnak arra vonatkozólag is, hogy miért késlekedett a székelység a szegedi katonai táborba való kivonulással. Mivel ez az írás a *Kossuth Hírlap*-jában jelent meg, s – amint már szóltunk róla – feltehetően Kossuth Lajos kívánságára íródott, több mint feltevés, hogy a cikket ő maga is elolvasta. Különösen érdekesnek s lényeges kifejezőnek tartjuk az írás itt következő elemzői részét.

A forradalom kitörése után – írja Bialis – a Székelyföldön szolgáló idegen tisztek erős agitációt indítottak „Erdélynek Magyarhonnali egyesülését, minden kimondható úton és módokon gátolni, a megbukott régi rendszert feltendővé vált hivatali állomások szilárdítása végett visszabüvölni; s minthogy törekvéseikben tekintélyes helyekről kinyújtott gyámkezekre találtak, egyelőre gazdag gyümölcsöt arattak törekvéseiknek.”⁸⁸

Közbevetőleg, emlékeztetőül utalunk a már felvázolt eseményekre. Egyrészt a General Commando és tisztkara azt hirdette, hogy a magyar kormány nem illetékes rendelkezni az ügyekben, másrészt – amint korábban már szóltunk róla – Wesselényi Miklós és többen mások, miközben a magyar ügy felkarolását kérték a székelyektől, a fegyveres székelyeket otthonmaradásra biztatták, holott azokban a hetekben Batthyány miniszterelnök küldöttsége a szegedi táborba hívta őket. Érthető, hogy az egyszerű székely nem tudta, hogy kire hallgasson, zavarban volt. Emiatt tévovázott s késlekedett eleget tenni Batthyány felhívásának, mert elsősorban az foglalkoztatta, hogy a régi osztrák rendszerű katonai szolgálattól megszabaduljon. Erre ösztönözte saját helyzete, egyéni szabadságvágya. Ezt a zavarossággal telt állapotot ragadta meg a *Kossuth Hírlap*-jában Bialis Ferenc. Legyen szabad hosszabban idéznem sorait: „Midőn a föld minden népei igyekeztek a több százados rabszolgaság bilincsből kivergődni, a székelysége is hatott az, s fogékonyabbá vált a minden oldalról bujtogatások iránt. Mintegy feljogosítva hívte magát, azon terhektől és sérelmekről, melyeknek huzamos idő óta vala igája alatt, önerejűleg menekülni. És így katonai kötelességeit, melyeknek igazságtalan és törvénytelen volta iránt egy pillanatig sem kételkedék, csak vontatva teljesítette, s teljesíti jelenleg is. S ki hinné, hogy azon harcias szellemű népfajt, mely a hon boldogságáért, éltét, vagyonát, véréért feláldozni legdicsebb

⁸⁸ *Kossuth Hírlapja*, 1848. augusztus 4. 30. sz.

hívásának ismeré, mostan, midőn a fegyverrel megtámadott hon, a hajdaniaknál közvetlenebb s nagyobb veszélyben forog, csak nagy bajjal, rábeszéléssel lehetett az aldunai vidékeken ellenünk fegyverre kelt rációk, illyrek legyőzésére Szegedre kiszállítani."

Tehát, a székely határőr meg volt győződve arról, hogy a katonai szolgálata a régi formában igazságtalan és törvénytelen s attól megszabadulni, akár „önerejüleg menekülni”, „bilincseiből kivergődni [...] mintegy feljogosítva hívé magát."

Aztán a helyzet ellentmondásosságát is leírva, őszintén megvallja a szerző a *Kossuth Hírlapjában*: bár „a szabadság és jogegyenlőség elveit törvényben kimondottuk, az eddigi úrbéres osztályt ezeknek élvezetébe be is vezettük, s hazánk mostani körülményei nem engedik, hogy az atyafiság magasztos érzetével egyszersmind átkaroljuk a székelységet, nem engedték, hogy vállakról az annyira igazságtalan, mint törvénytelen katonáskodás terheit levegyük."

Világos: a katonaszékelynek mindenképpen igaza volt, de az ország helyzete nem engedte meg az arra illetékes vezetőknek, hogy igazságosak legyenek, mert „gyakorlott fegyveres erőre van szükség, hogy elleneink vészes törekvéseit megghusítsuk."

Ennek ellenére Bialis úgy látta: nem lehet más alternatíva, mint az eddigi törvénytelen katonai rendszer megszüntetése s a kérdés rendezése a polgári jogegyenlőség alapján. Tévedés lenne azt gondolni, hogy Bialis véleménye a *Kossuth Hírlapjában* elszigetelt, nem általános közvéleményt fejezett ki. Ugyanis, valószínűleg tőle függetlenül a háromszéki Berde Mózes az unióbizottságban előterjesztett törvényjavaslatának indoklásában teljesen azonos nézeteket hangoztatott, mint az előbb ismertetett szerző.

Berde kifejtette: törvényjavaslatának, amely a fennálló katonai rendszer megszüntetését írja elő „alkotmányos alapja”: „Egyenlőség jogban és kötelezettségben. Egyenlő igazság mindenkinek. Ennél többet, ennél kevesebbet a katonáskodó székely magának nem óhajt.”⁸⁹ A beadvány hátán olvasható: “Én is pártolom (ti. a beadványt) Demeter József sepsiszentgyörgyi követ.”⁹⁰

Berde javaslata augusztus 4-én az országgyűlés elé került a véderővita során. Ez így hangzott: *Törvényjavaslat a katonáskodó székelyekről*.

1.§ A katonáskodó székelyek között jelenleg fennálló törvénytelen katonáskodási rendszer, és ebből felmerült sérelmes viszonyok jelen törvény ereje által eltöröltetnek.

2.§ Az 1848-i XXII. és a honvédelem tárgyában alkotandó, és a fegyveres erejéről szóló törvény reájuk is kiterjesztetik, és ezeknek értelmében az egyenlőség alapján, mint az ország más polgárai, úgy katonáskodni köteleztetnek.

3.§ E törvény haladéktalanul leendő alkalmazására a ministerium felhatalmaztatik.

A törvényjavaslat pontosan kifejezte a határőri rend akaratát, s Berde az országgyűlésben elvileg is alátámasztotta azt: az egyesült Magyarországon más katonáskodási rendszer mint magyar, nem lehetséges.

Berde határozott igényt támasztott a határőrök felszabadítása iránt a magyar országgyűlésben. “Erdély, midőn Magyarországgal egyesült, minden polgárát felszabadította, kimondta, hogy szabad a föld, szabad a személy. És uraim, a székely katonaságot úgy hozta át magával, mint rabigába fűzött népet.” A székely nép reméli, hogy a magyar törvényhozás igazságos döntést hoz.

Berde után Kossuth fejtette ki ismételt álláspontját. Mindenekelőtt megvallotta: “Kijelentém már több ízben, hogy az egyesült hazában nem lehet ember, ki a székelység iránt több igazi testvéri szeretetet, több rokonszenvet érezne, mint én és annak állapotjáról nem privilégiumok, hanem közös jog és szabadság alapján, s a közös jog és szabadsággal

⁸⁹ Az Erdélyi Múzeum-Egyesület levéltára a KvÁLvt-ban. Az unióbizottság iratai. L. még *Országgyűlési Irományjegyzék* i.m.

⁹⁰ Uo.

összekötött terhek alapján intézkedni a legkedvesebb kötelességeim közé számítom.” De Berdének s más székely követnek azon határozott álláspontjával, hogy előbb orvosolják a sérelmeket s aztán hozzanak általános törvényeket, nem tudott egyetérteni. “Emez indítványra nézve mindazonáltal más a nézetem, minthogy ezáltal sérelmek orvoslására akart behozni törvényjavaslatot a követ úr. Ugyan kérem, ne sérelmeket orvosoljunk, hanem jogot alapítsunk.” A székely határőrség eltörléséről határozott álláspontja volt Kossuthnak: a most felhozott kérdés, hogy ti. “a fegyverviselésre kényszerítő törvény törültesse el,” azt kérdezi: “akkor majd mire megyünk? Hiszen könnyű azt mondani, hogy például az ősiség is törültesse el; hanem az a kérdés: mi álltassék helyébe?” A székely követektől “egy egészen kimerítő törvényjavaslatot” vár, mert csak akkor lehet elintézni a székely ügyet.⁹¹

A határőr katonaság ügyét tehát Kossuth összeköti más székely kérdésekkel. Úgy véljük: tudni akarta, hogy ha a székely ezredeket felosztják, mit állítanak a helyükre. Valószínű Kossuthot is meggyőzték az erdélyi (nem a székely) követek, hogy a székely határőrségre Erdély súlyosbodó helyzete miatt még szükség van. A határőrség megtartása mellett szállt síkra a még mindig fennálló Gubernium is, amely nem szeretett volna szembehelyezkedni Anton Puchner tábornokkal, az erdélyi General Commando főparancsnokával, aki ragaszkodott a határőrség változatlan fenntartásához. Itt jegyezzük meg: az erdélyi Gubernium még mindig abban a tévhitben élt, hogy a tábornok végszükség esetében megvédi Erdély belső rendjét, mint később kiderült, – végzetes tévedés volt.

Kossuth felhívására ifj. gróf Bethlen János Udvarhelyszék követe, az unióbizottság tagja azt válaszolta, hogy már elkészült az unióbizottság javaslata a székely kérdés általános rendezéséről, amelyet átnyújtottak a kormánynak. Kossuth a bejelentést látszólag megnyugvással vette tudomásul, de azt is látta, hogy a javaslat törvényerőre emelése még sokáig késhet, emiatt sajátos megoldást fogadtatott el a minisztertanácsban a székely katonáskodás kérdéséről.

Kossuth és a székely könnyűlovas haderő létrehozása

Kossuth először a székely jobbágy, főként zsellérkérdés megoldására tett javaslatot, amelyben a magyarországi lakatlan kincstári pusztákra telepítették volna a földnélküli székely zselléreket. Aztán a császári hadügyektől teljesen független székely haderő megszervezését kezdeményezte. Ez egyelőre nem jelentette a korábbi határőrség megszüntetését, de Kossuth a haza védelmének ügyét már mindennél fontosabbnak tartotta. Ne feledjük: ekkorra nyilvánvalóvá vált, hogy Bécs nem nyugodott bele Magyarország önállósodásának erősödésébe, s egy magyarelles szövetség alakításán dolgozott. A védelem szervezése mindennél sürgetőbb feladat volt.

Kossuth már júniusban szeretett volna jogot kapni katonai alakulat szervezésére, de akkor Batthyány miniszterelnök nem tartotta időszerűnek az ajánlatot.⁹² Augusztusban azonban Kossuthal együtt hoztak határozatot a honvédelem erősítésére. Ennek egyik legfontosabb eseménye az újoncozás megkezdése volt, amelyet Erdélyre is ki kellett terjeszteni. De Erdélyben a magyar haderő szervezése csak az unió után kezdődhetett el. Erdély és Magyarország egyesülését – mint ismeretes – május 30-án mondta ki a kolozsvári országgyűlés; ezt a király június 10-én erősítette meg. Erdélyben négy honvédszászlóalj alakítását rendelték el, de ebből csak kettőt sikerült létrehozni: a XI. honvédszászlóaljat

⁹¹ Beszámoló a képviselőház 1848. augusztus 4.-i üléséről. = Közlöny, 1848. augusztus 7. 59. sz.; Kossuth Hírlapja, 1848. augusztus 9. 34. sz.

⁹² Urbán Aladár: *A székely katonaság segítségül hívása 1848. májusában.* = Hadtörténeti Közlemények 1980. 405-420

Kolozsvárt, a XII-et Marosvásárhelyt szervezték meg. Ezzel majdnem egyidőben gróf Mikes Kelemen és gróf Bethlen Gergely toborzott lovascsapatot Kolozsvár székhellyel, aztán Berzenczey László maroszséki képviselő kapott megbízatást Kossuthtól egy erdélyi könnyűlovas alakulat megszervezésére Marosvásárhely központtal.

Közbevetve: e tanulmány nem tér ki részletesen azokra a kérdésekre, amelyeket közölt tanulmányaim tárgyalnak⁹³; itt az újabb kutatásaim alapján a szervezőmunkának olyan aspektusait ismertetem, amelyeket korábban csak érintettem. Természetesen az összefüggések megértése érdekében szólni kell vázlatosan a kérdés ismertebb vonatkozásairól is. Így Kossuth és Berzenczey László viszonyáról. Ez a kérdés azért is megkerülhetetlen, mert a magyar szabadságharc vezetőjét sokan megvádolták azzal, hogy nem tudta jól megválogatni a munkatársait, s ezt Berzenczeyvel kapcsolatosan Pálffy János sokat idézett könyvében a lehető legélesebben kifejezte. Lássuk ki volt Berzenczey László, akit Kossuth bizalmába fogadott s országos jelentőségű feladatok megvalósításával bízott meg.

Berzenczey László Kolozsvárt született 1820-ban, apja középbirtokos volt Maroszséken. Jogot tanult; 1842-ben kapcsolódott be az erdélyi reformmozgalomba. Az 1846/47. évi kolozsvári országgyűlésen Maroszsék követe volt, s itt választották meg az 1848. évi kolozsvári utolsó rendi, valamint a pesti első népképviselői országgyűlésbe. A pesti országgyűlésben a bemutatkozó beszéde július 11-én hangzott el, amikor Kossuth megajánlási beszédét helyeselte, s kijelentette, hogy a haza megmentése számára mindennél fontosabb. Valószínű Kossuth ekkor figyelt fel rá, ő pedig Kossuth feltétlen híve lett.

1848 júliusában Kossuth megbízta a székely szegényrétegek kitelepítésének megszervezésével a magyarországi kincstári birtokokra, majd kormánybiztosi minőségben az erdélyi könnyűlovas sereg létrehozására kapott felhatalmazást.

Kormánybiztosi megbízatásával kapcsolatban elsőként két kérdés vetődik fel: először, hogy kitől kapta a feladatot, másodszor pedig hogy az egész Erdélyre vagy csak a Székelyföldre vonatkozott-e. Ugyanis – amint később látni fogjuk – Berzenczey működése körül később éles ellentétek nyilvánultak meg Kossuth és Batthyány között.

Az első és második kérdéssel kapcsolatban idézzük Kossuth 1848. augusztus 17-én Berzenczeynek küldött átiratát. Íme:

„Berzenczey László – maroszséki képviselő úrnak

A ministeri tanács által, egy önkéntes szabad könnyű lovas seregnek Erdélyben s főképp a harcias derék székelység körében toborzás újjáni kiállítására felhatalmaztatva, Ön mint már a székely települések ügyében különben is kinevezett Ministeri biztosomat, ezennel az elöl nevezett ügyben is kormány biztosul kinevezem...⁹⁴

A tervezett sereg létszámát Kossuth 1000-3000 főben határozta meg – „egyelőre”, ami azt jelentette, hogy ezt a számot idővel növelni szeretne volna. A haderőt gyorsan ki kellett állítani s felszerelni.

Nem vitás: Berzenczey a megbízatást Kossuthtól kapta, viszont bizonytalanságot látunk a területet illetően. Illetékessége Erdélyre, de főképp mégis a Székelyföldre vonatkozott, s ebből – látni fogjuk – erős összetűzés származik majd közte és más hadvezetők között. Mégsem mondhatjuk minden további nélkül azt, hogy emiatt Kossuth is felelős volt, ugyanis őt a minisztertanács hatalmazta fel, valószínűleg ugyanilyen illetékességi kört jelölve ki számára.

Kossuth augusztus 18-án értesítette Vay Miklós erdélyi főkormánybiztost Berzenczey kinevezéséről: „A fennforgó körülmények által indítatva találta magát a

⁹³ Egyed Ákos: *Kossuth és a székelyek 1848-ban.* = Századok, 1994. 5. sz. 831-871.

⁹⁴ KLÖM. XII. Kossuth Lajos, 1848-1849-ben II. 735. Újraközölve 1848-1849. Maroszsék. Szerk.: Pál-Antal Sándor. Székelyudvarhely, 2001. 215.

ministerium önkéntes szabad csapatok felállításáról gondoskodni. A dolog végrehajtása körüli intézkedésekkel én vagyok megbízva. Egyikét ezen szabad csapatoknak (mellyeket a honvédség zászlóaljakkal nem kell egybetéveszteni) Erdélyben, különösen pedig a derék és harcias székelységből óhajtom kiállítani. E végett tegnapi napon kelt rendelvényem mellett Berzenczey László marosszéki követ urat kormánybiztosul neveztem ki."⁹⁵

A kinevezés törvényességéhez tehát kétség nem fér: Kossuth a magyar kormány legfelsőbb erdélyi megbízottjának is tudtul adta, hogy ő a minisztertanács határozata alapján rendelkezési jogot kapott Erdélyre vonatkozóan, s mint ilyen Berzenczey Lászlót bízta meg az erdélyi, különösen a székely lovassereg alakításával.

Berzenczey küldetésével kapcsolatban fontosnak tartjuk Kossuth Vayhoz intézett rendeletének egyes kitételeire is utalni. Eszerint: 1. Vay Miklós köteles Berzenczeynek "minden kitelhető segílyt nyújtani"; 2. amennyiben Berzenczey az erdélyi megyékben vagy székely székekben közgyűlések összehívását tartaná szükségesnek, a megyei főispánok, a székely székek főtisztjei kötelesek azt végrehajtani. Vay kormánybiztos köteles megfelelő rendelkezéseket hozni, hogy az önkéntes szabad lovassereg kiállítása a "lehető leggyorsabban s a lehető legnagyobb sikerrel megvalósuljon."⁹⁶

A fentiekből kiderül: Kossuth igyekezett körültekintően eljárni. Pontosan kijelölte Berzenczey feladatkörét s helyét az erdélyi magyar vezetési struktúrában. Hogy szakmailag is jól induljon a munka, már augusztus 17-én átiratot küldött Mészáros Lázár hadügyminiszternek, amelyben arra kérte, jelölje meg pontosan, mire van szükség egy ilyen alakulat felállításához, mert "én a Kegyed utasítását akarom követni mindenben, csak a végrehajtást kérem reám bízni."⁹⁷ Másként szólva: Kossuth nem szándékozott a hadszervezés szakmai kérdéseibe beavatkozni: ő a "végrehajtás" jogát igényelte. Kossuth a legkiválóbb szervezők közé tartozott, amit már bizonyított pénzügyminiszterként s többek között azzal is, hogy az 1848. július 5-én megnyílt országgyűlés az ő javaslatára tárgyalta első napirendi pontként a haza védelmének ügyét, s ő volt az, aki a nevezetes július 11-i beszédével megnyerte az országgyűlést 200 000 újonc s 42 millió Forint hadihitel megszavazására.

Kossuth kérését a hadügyminisztérium teljesítette, s megfelelő szakmai utasításokkal látta el Berzenczey Lászlót is.⁹⁸ Kérdés viszont, hogy a könnyű lovasságot ténylegesen szervező Berzenczey mennyiben tartotta magát a megbízatáshoz, s felelősége tudatában járt-e el mindig. Mielőtt azonban erről beszélnénk, legyen szabad rövid kitérőt tennünk azt tisztázva, vajon honnan vette Kossuth a külön székely haderő alakításának ötletét. Vissza kell térnünk Gál Sándor 1848. június 25-i jelentéséhez.

Gál Sándor szerint, ha „az organizált székely ezredekén kívül még székely erőre leend szükség”, toborzás útján lehet azt kiállítani, a tiszteket pedig a székely ezredekből kell átvenni. S minthogy a maros- és udvarhelyszékiek nem katonáskodtak, a csíkiak és háromszékiek segítségével lehetne őket is kiképezni. Gál Sándor ki korábban a kézdivásárhelyi katonaiskola professzora volt, vállalná az ifjak kiképzését. Nos úgy véljük, Kossuth Lajos Gál Sándor jelentése nyomán látott hozzá a székely lovassereg szervezéséhez, aminek meggyőző bizonyítékát látom abban, hogy Berzenczey mellé katonai szakértőként Gál Sándort nevezte ki Kossuth Berzenczey javaslatára.

⁹⁵ MOL. F 113 Vay Miklós kormánybiztos iratai. 707/1848.

⁹⁶ Uo.

⁹⁷ Kossuth Lajos: *Írások és beszédek 1848–1849-ről*. Válogatott és sajtó alá rendezte Katona Tamás. Bp., 1987. 126.

⁹⁸ MOL, H 21, OHB Kossuth Lajos miniszteri iratai. 25. sz. Ezt a dokumentumot Hermann Róbert bocsátotta rendelkezésemre.

Berzenczey 1848. augusztus 28-án beszámolót küldött megbízójának,⁹⁹ Kossuthnak. Eszerint a Székelyföldön kedvezően fogadták a tervezett lovassereg alakításának a hírét, s arra kéri, nevezzenek ki olyan katonai parancsnokot, aki "kellő minőségekkel fel van ruházva, aki ti. a három fegyvernem harcászátát (taktikáját) ösmeri, ki a stratégiai tervezeteket készíteni képes, ki a technikai műveleteket, milyen a hidászat, utászat stb. érti, kinek statistikai ösmerete van, ki határozott, szilárd jellemű, és ki a Székely Nemzetnél oly népszerűséggel bír, mely a harcosok bizodalmáról kezeskedik, és aki végre a magyar ügyben mint igaz hazafi tiszta politikai irányú." Berzenczey szerint ilyen vezér lehetne Forró Elek, "aki valódi törzsökös székely származású, és a fen/n/ említett tulajdonokkal felruházott egyén."¹⁰⁰

Forró Elek Marosvásárhelyt felállítandó központi szakértői választmány irányításával végezné feladatát. Gál Sándor pedig, akit szakértő-tisztként Berzenczey mellé őrnagyi ranggal kér kinevezni, rövidesen elkészíti az oktatási szabályzatokat. Végül Berzenczey beszámolójából kiderül, hogy megkapta a hadügyminiszter által készített számítást 1500 lovas kiállítására.

Berzenczey megkezdte a szervezőmunkát az egész Székelyföldön, s az eredményekről gyakran beszámolt Kossuthnak. Ezekre most nem tartjuk szükségesnek kitérni, mert máshol foglalkoztunk velük. Viszont szólnunk kell a miniszterelnökhöz, a hadügyminiszterhez intézett leveleiről, mert azokból kiderül, hogy a szervezés során nem várt akadályokba ütközött.

A Batthyány miniszterelnöknek 1848. szeptember 20-án írt leveléből tudjuk meg, hogy Berzenczey beutazta a Székelyföldet, s miközben a szabad lovas csapat szervezését végezte, számos akadályt okoztak a székelyföldi intézmények s az, hogy „az osztályok közti elkülönülés és gyűlölet még ki nem aludt”. A levélből azonban kiderül, hogy Berzenczey – eredeti megbízásán túl, „általános felkelés” által véli eloszlathatónak „a székelyföldi osztálykülönbségekből eredett zavarokat”, mert az általános székely felkelés 30 000 emberrel számolhat s „már csak az előkészületek is elégségesek leendének az erdélyi oláh és szász mozgalmakat elnyomni.” Tervéhez királyi biztos kinevezése szükséges, aki pénzt és fegyvert biztosít a felkeléshez. Nem kell túlságosan meglepődnünk Berzenczey népfelkelésre vonatkozó elképzelésein, hiszen már korábban, szeptember 13-án Batthyány miniszterelnök népfelkelést hirdetett a veszélyeztetett dunántúli megyékben, amiről Berzenczey már tudomást szerezhetett. Azonban Berzenczey nem egy másik tejhatalmú biztos kiküldésére gondolt, hanem arra, hogy ő kapja majd ezt a funkciót. És ezzel már túllépte a Kossuth által kijelölt hatalmi kört, s kiváltotta ellenfeleinek fellépését.

Ugyanis tejhatalmú kormánybiztost Batthyány miniszterelnök nem nevezett ki a Székelyföldre, hanem az országgyűlés egyszerre több székely követet hatalmazott fel, s bocsátott Pestről haza, hogy segítsék a széki hatóságokat, valamint Vay főkormánybiztos működését is erősítsék. A miniszterelnöki intézkedés Berzenczey jogkörét, amely korábban az egész Székelyföldre kiterjedt, Marosszékre korlátozta. Ez egy teljesen új helyzetet teremtett, s majdhogya kétségbe ejtette Berzenczeyt. Kétségeivel újra gróf Batthyány Lajos miniszterelnökhöz fordult szeptember 28-i levelében (arról természetesen mit sem tudva, hogy az uralkodó szeptember 25-én érvénytelenítette Batthyány második miniszterelnöki megbízását) ezeket írta: „Ügyünk minden székely székben teljes visszhangra tanált, itt tehát oly hadi erőt lehet kifejteni, mely túlnyomóbb erő ellenében is rövid idő alatt mérlegbe veti magát, – csak pénz és fegyver ne hiányozzék. Én megbízásomat – a marosszéki honvédek alakítására nézve kezemre vettem, minek végrehajtása aránt annyit vagyok bátor megjegyezni, hogy a székely székekbe kirendelt biztosoknak egyetérteni és egymásnak

⁹⁹ „... Miniszter Ur terve szerént egy szabad lovas sereg alakítatik "(!)

¹⁰⁰ MOL, OHB H 21 Kossuth Lajos iratai. 25. sz.

segédkezet nyújtani elkerülhetetlen szükséges, különben a székely erő szétdaraboltatik, és nem használtatik kellő célszerűséggel. A székely erőnek egyé (!) olvasztása pedig azért szükséges, hogy a maros- és udvarhelyszéki népesség nem katonáskodva – a (korábban) katonáskodott Csík és háromszéki honvédek belé olvasztása által hadilag rövid idő alatt kiképezthetnek, mert gyakorlott főtiszteket, altiszteket és káder gyanánti legénységet csakis a katonáskodott székelyekből lehet alkalmazni.”¹⁰¹

Berzenczey fent kifejtett terve a székely hadierő egyesítése és harci erejének növelés érdekében helyes elgondolás volt és teljesen összhangban állt azzal, amit Kossuth és Batthyány Magyarországon tett az ország védelmére Jellasić támadásának visszaverésére. A magyar fegyveres erő előkészítése időszerű volt Erdélyben is, mert Urban alezredes már meghirdette a naszódi román határőrezred fellépését a magyar kormány ellen, s a balázsfalvi harmadik román nagygyűlés is összeült szeptember 14-én s néhány nap múlva 195 000 román felkelőből álló haderő megalakítását határozta el – Puchner tábornok biztatására.

Berzenczey a székely felkelés érdekében szükségesnek tartotta, hogy „hatalma minden székely székre egyaránt kiterjedjen”. Ezzel azonban nem értett egyet Vay erdélyi főbiztos, sem a Gubernium, a székely kormánybiztosok is ellene voltak. Így Berde Mózes, Demeter József, Mikó Mihály és Keller János, ifj. gróf Bethlen János, akik azt az utasítást kapták a minisztériumtól, hogy Vayt támogassák. És Batthyány egyik utolsó rendelkezésében értesítette Berzenczeyt „folyó hó 20-án kelt jelentésére válaszolom önnek, B. Vay Miklós k/ormány/biztos úr minden erdélyi dolgokban közvetlen intézkedésre felhatalmazva és utasítva levén, az Ő rendelkezései mindenben pontosan teljesítendőek.”¹⁰²

A miniszterelnök álláspontja, amelyet Kemény Dénes belügyminiszteri államtitkár befolyásolt, annyira felbátorította Vayt, hogy egyenesen Berzenczey eltávolítására tett kísérletet, amit azonban megakadályozott Kossuth közbelépése: Kossuth értesítette Vayt, hogy továbbra is támogatja Berzenczeyt. Kossuthban bízva s dacolva Vay és a Gubernium ellenkezésével, Berzenczey általános székely felkelést hirdetett Agyagfalvára, 1848. október 16-ra. Ezen mintegy 60 000-en vettek részt.

A Székely Nemzeti Gyűlés határozatai a székelység akarátát fejezték ki: a Székelyföld minden lakója jog szerint egyenlő, a székely határőrség elszakad a General Comandotól, s csak a magyar kormánynak engedelmeskedik. A korábbi terhes katonáskodási rendszer s ebből felmerült sérelmes viszonyok megszűnnek. Szóltunk már arról, hogy Berzenczeyék fellépése összhangban volt azzal, amit a magyar kormány tett a haza védelmére Magyarországon. Most azt tehetjük ehhez hozzá, hogy az agyagfalvi határozatok sem álltak ellentétben Kossuth elgondolásaival. Kossuth ugyanis október 17-én arról értesítette Vayt, hogy elmozdította funkciójából Puchnert, a General Commando parancsnokát – amint láttuk Agyagfalván Berzenczeyék is kimondták az elszakadást a főparancsnoktól; Kossuth elrendelte a Gubernium feloszlását – Berzenczeyék is ezt tették. Azonban Berzenczeyék határozatai, valamint Kossuth rendeletei alig fél hónapig voltak érvényben, mert az agyagfalvi székely katonai tábor – kezdeti sikerek után – november 5-én vereséget szenvedett és széthullt. Utána csak Háromszék őrizhette meg a kivívott szabadságát; Erdélyt Puchner hadai s a román népfelkelés vetette uralma alá. A vereségért majdnem minden magyar politikus – Kossuthot kivéve – Berzenczeyt tette felelőssé.

Azt azonban a történetkutatásnak látnia s láttatnia kell, hogy Berzenczey bizonyosan jobban előkészítette volna a székely felkelést, ha Vay Miklóstól, a magyar kormány legfőbb erdélyi megbízottjától megkapja azt a segítséget és támogatást, amelyet Kossuth Lajos kért tőle 1848 augusztusában. És ha a magyar kormány teljesítette volna Berzenczey azon kérését, hogy a székely lovas sereg élére nevezzék ki a magyar szabadságharc

¹⁰¹ MOL. F 113. Vay Miklós iratai. 3. cs. 176/1848

¹⁰² MOL. H2. Az 1848-49.-i Ministeriumi Levéltár. Miniszterelnökség 9789/1848

elkötelezett, kiváló képességű Forró Eleket, aki Agyagfalván az egész székely haderő főparancsnoka lehetett volna, a becsületes, de határozatlan, a General Commando elleni harc vezetését csak kényszerből elvállaló Sombori Sándor ezredes helyett.

Berzenczey azonban csak részben tudta teljesíteni azt a feladatot, amellyel Kossuth megbízta. A hatalmas féltékenység és a radikális lépésektől való tartózkodó taktika, amely Vay egész működését jellemezte, s amellyel Berzenczey radikalizmusát is korlátozni kívánta, a polgárháború során megbosszulta magát. De Berzenczey lovasserege, a Kossuth-huszárság így is fontos szerepet kapott Háromszék önvédelmi harcában.

Kossuth székely-politikája 1849-ben

Amint említettük, 1848 késő őszén a császári haderő és a román, valamint a szász felkelő csapatok együttes támadása kiszorította Erdélyből a gyengébb magyar fegyveres alakulatokat. A székely fegyvereken esett csorbát Háromszék sikeres önvédelmi harca ugyan részben kiküszöbölte, de azt a csalódást, amit a székelyek veresége okozott a magyar közvéleményben s a szabadságharc vezetésében, nem tudta feledtetni. Annál inkább nem, mivel a háromszéki önvédelmi harcról, – ahol a székelység régi híréhez méltó módon állt helyt – csak megkésve, utólag szerezhetett tudomást.

Arra is csak később derült fény, hogy milyen nagy szolgálatot tett a magyar szabadságharcnak Háromszék sikeres fegyveres felkelése azzal, hogy visszatérésre készítette azt a császári haderőt, amelynek eredeti parancs szerint Magyarország ellen kellett volna felvonulnia. A császáriak Magyarország megtámadására szőtt haditervét végképp Bem tábornok erdélyi hadjárata akadályozta meg, amelyből a székelység számban és bátor hozzáállással nagy mértékben kivette a részét.

Bem tábornokot – mint ismeretes – Kossuth az Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke 1848. december elsején bízta meg az erdélyi hadsereg vezetésével, amelynek a feladat Erdély felszabadítása volt.

Bem tábornok rövid idő alatt bebizonyította, hogy Kossuth jól választott: december 25-én felszabadította Kolozsvárt, s 1849. január 13-án bevonult Marosvásárhelyre. Bem és a székelyek szoros és sikeres együttműködése tulajdonképpen Marosvásárhelyt kezdődött s a magyar szabadságharc végéig tartott. Bem tábornok – amint azt a magyar történetírás eléggé tisztázta – igyekezett Erdélyt a maga elképzelései szerint katonailag igazgatni s a polgári vezetését mellőzni.

Alapjában véve természetesen Kossuth politikája volt a fő meghatározója az erdélyi fejleményeknek. Ez a politika 1848 végén és 1849 elején világos: 1. Erdély visszavétele az ellenséges haderőktől; 2. aztán polgárosítása az unió értelmében és 3. a románság, – s távlatilag a szászok – megbékéltetése s megnyerése az unió ügyének. E célkitűzések közül e tanulmány csak az elsővel foglalkozik s abban is csak a Kossuth és a székely hadszolgálat kérdésére tér ki.

Előre szeretnénk bocsátani: Kossuthot nem vezette bosszúvágy a nemzetiségek ellen a polgárháborús pusztítások és szörnyű vérengzések miatt, de a bűnösök törvényi felelősségrevonásától nem tekintett el.¹⁰³

Erdély politikájának végrehajtását Kossuth a hadügyeket illetően Bem tábornokra, a belügyeket pedig előbb Beöthy Ödön, majd az őt leváltó Csány László főkormánybiztosra bízta. Ennek következtében a kutatásnak a korábbinál kevesebb olyan információ áll rendelkezésére, amely közvetlenül Kossuthtól származik, de a Bessel és Beöthyvel,

¹⁰³ Vö. Deák István: *Kossuth és a magyarok 1848-49-ben*. 287.

valamint Csányval folytatott levelezésében a számukra adott rendelkezésekből kihámozható politikájának lényege. Ez érvényes az egész történeti Erdélyre, tehát a székelyekre is.

A dolgok jobb megértése érdekében nem árt szem előtt tartani: a magyar és székelymagyar katona, bárki volt egy adott időszakban a közvetlen parancsnoka, Kossuth Lajost tartotta legfőbb vezérének. Erre legyen szabad egy, de igen meggyőző példára hivatkoznunk. Beke József alezredes, a II. székely gyalogezred korábbi tisztje, Szenttamás, Schwechát s számos erdélyi csata résztvevője, a gyulafehérvári ostrom tábornoki parancsnoka 1849. április 29-én levélben fordult Kossuthhoz, többek között azért, mert – amint írta – „Őn adott e hazának életet, ön vezeté a népet erejének öntudatára az igazságtalanságok ellen”, tehát tőle várta helyzetének, a magyarság sorsának jobbrafordulását is. Mindez semmiképpen sem jelenti, hogy Bem egyénisége s rendelkezései, vagy Csányinak a tábornokéval gyakran ellentétes jelentései ne befolyásolták volna Kossuth koncepcióját, s ne készítették volna állásfoglalásra, beavatkozásra. Erről különben Kovács Endre *Bem József* című régebbi könyvében (1952) s Kovács István *Így élt Bem József* című újabb kötetében (1998), illetve Csányról Hermann Róbert által összeállított forráskötet (*Csány László kormánybiztos iratai 1848–1849*), Katona Tamás tanulmánya (*Csány László erdélyi kormánybiztos*) bőven foglalkozik.

Ezek után térjünk vissza Kossuth és a székelyek együttműködésének történetéhez.

Kossuth nem adott Bem tábornoknak közvetlenül olyan konkrét rendelkezéseket a hadszervezésre, mint korábban Berzenczeynek. De feltételezhetően felhívta a lengyel tábornok figyelmét a székelységben fellelhető hadipotenciálra, amelyről korábban – egy előbbi fejezetben láttuk – bő értesüléseket szerzett.

Bem hadseregében már az erdélyi hadjárat indításakor jelen volt néhány székely egység, nevezetesen egy háromszéki gyalogzászlóalj és egy huszár osztály a székely huszárezredből, Kiss Sándor őrnagy parancsnoksága alatt.¹⁰⁴ A tábornoknak volt tehát alkalma közvetlenül is ismerkedni a székelyekkel. Kiss Sándor a legkiválóbb székely főtisztek egyike, később a Tömösi-szoros védelmének főparancsnoka, Bem tábornok tanácsadói közé tartozott. A jól informált Jakab Elek szerint: „Bem különös rokonszenvvel viseltetik iránta, s a székelyeket legelőbb tőle és róla kezdette becsülni, tanulni és szeretni.”¹⁰⁵

Bem a székely haderő újjászervezésére Gál Sándor ezredest nevezte ki, Gál ezredes – amint emlékezünk – az agyagfalvi had táborparancsnoka volt, nem rajta múltott a hadjárat sikere. Gál azonnal munkához látott az első csíki határőrezred mozgósítása, illetve újjászervezése által. Látható: a székely határőrség kálváriája még mindig nem ért véget, mert a kiképzett s jól szervezett katonai erőhöz Bem is és Gál Sándor is ragaszkodott.

De a határőrség mozgósítása mellett a székely főhadparancsnoki tisztet ellátó Gál Sándor megszakítás nélkül szervezte újoncozással az újabb zászlóaljakat az egész Székelyföldön, amelyeket aztán folyamatosan vezényelt Bem táborába. Így a székely haderő a régi határőrökből és az újoncokból alakult egységek – mintegy 37 000 fő – február 19-től, amikor az első nagyobb különítmény csatlakozott Bemhez, az erdélyi haderő nagyobb részét tették ki¹⁰⁶, s vitézül harcoltak mind Erdély teljes felszabadításáért, mind a cári s osztrák erőkkel vívott későbbi nagy csatákban.

A rendkívüli következetességgel végrehajtott hadszervezéssel Gál Sándor messzemenően teljesítette a Bem által rábízott feladatot, de ennek volt negatív következménye is: a székelység ereje kimerülően volt. Dobozi István maroszséki kormánybiztos szerint: „a székelyek a legkitörőbb kifakadások között panaszolták, hogy

¹⁰⁴ Egyed Ákos: *Bem és a székelyek*. = Szabolcs-Szatmár-Bereg. Levéltári Évkönyv XIV. Nyíregyháza. 2000. 29-37.

¹⁰⁵ Jakab Elek: *Szabadságharcunk történetéhez. Visszaemlékezések 1848-1849-re* Bp. 1880. 463.

¹⁰⁶ Uo. 502.

egész falvaikba(n) nem maradván dologra – egy-egy tehetetlen aggokon kívül – férfiú, [...] földjük vetetlen(ek) éhen halálra kell jutniok.” A polgári hatalom képviselői arra kérték Csányt, hogy a Székelyföldön szüntessék meg a katonai hatalmat s a polgári közigazgatást állítsák helyre.

Kossuth sokat várt a székelyek segítségétől, de egyelőre tartózkodó volt.

A Csányynak adott 1849. január 27-i utasításában a székelyekre vonatkozóan azt írta: „Ha azt megérdemlendik, mindazon terhek, melyek e nemzeten oly régóta törvénytelenül nehezednek – mint a határőrség szervitása – az országgyűlés ez értelemben hozott határozatával is egybehangzólag, megszüntessenek.”¹⁰⁷

Úgy vélem: a „ha azt megérdemlendik” – kitélt éppen az agyagfalvi haderő 1848 őszi kudarca váltotta ki Kossuthból, aki nagy reményeket táplált a Berzenczey által szervezett harci erő iránt. Az óvatosság aztán elégedetlenségbe csapott át, különösen, ha Bem tábornok sikerei időlegesen megtorpantak.

Márpedig a február 4.-i vízaknai csata után Bem válságos helyzetben volt. Kossuthnak február 17-én Csányhoz küldött sorai nem voltak hízelgők a székelyekre nézve: „Csak már egyszer azok a székelyek vagy ne ígérnének vagy tennének valamit. Bemnek minden baja onnan származik, hogy a székelyek ígéreteire bázisozta előnyomulási operatioit. Itt azon pletyka terjedt el, mintha Gál ezredes Brassónál muszkákkal verekedett volna. Bármilyen legyen a dologban, igen kérem országos biztos urat, hogy ez iránt, kerüljön bármibe, magának hiteles tudósítást szerezni s engem tapasztalandókról sürgetőleg tudósítani szíveskedjék.”¹⁰⁸

Nem csak Kossuth, de az Erdélyben tartózkodó fő kormánybiztos is téves információk birtokában volt, s azt jelentette felettesének, hogy Gál Sándor „nem muszkákkal, hanem muszka gúnyába öltözött oláhokkal” ütközött meg.¹⁰⁹ Csány még március 10-én is fenntartotta téves álláspontját, de 11-én Bem – nem kis mértékben éppen újonc székelyeivel – Nagyszebennél szétverte az orosz és osztrák védelmet, s pár nap múlva kiűzte a maradék orosz-osztrák katonaságot Erdélyből, így kiderült az igazság.¹¹⁰ Kossuth Erdély-politikájára – különösen a szászok iránt – nem kis befolyást gyakorolt az, hogy a cári csapatok behívásában Nagyszebennek, valamint Şaguna ortodox püspöknek igen jelentős szerepe volt. Ezért is mondott ellent Bem nagylelkű amnesztiarendeleetének a szászok iránt. Itt jegyezzük meg, hogy Kossuth ezután kezdett komolyan foglalkozni az orosz beavatkozással, s próbálta kivédeni a készülődő újabb cári támadást – bár a Pétervár és Bécs között folyó alkudozásokról akkor még nem lehetett tudomása.

Tény viszont, hogy Gál Sándor az ütközet miatt kénytelen volt visszatérni Háromszékre, ahol jelentős védelmi erőt hagyott hátra, majd újra elindult, ezúttal Udvarhelyszéken keresztül Medgyes felé, ahol nagyobb székely erő csatlakozott Bem nagyon megfogyatkozott s rossz helyzetben levő haderejéhez.

Lássuk ezt valamivel részletesebben.

Alig érkeztek meg a székelyek, Bem hírt kapott arról, hogy Malkowsky altábornagy bukovinai császári csapatokkal, egyesülve Urbannal Beszterce vidékén betört Erdélybe, megverte a magyar véderőt. Bem gyorsan döntött: a székelyek egy részével ellentámadást indított, kiverte az ellenséget, s visszatért Medgyesre, ahol csapatai várták. Ekkor Puchner

¹⁰⁷ Kossuth Csányhoz. 1849. január 27. Magyar Országos Levéltár H₂ 1079. Közl. KLÖM XIV. köt. II. rész. Budapest. 1913. 248–249. L. még Katona Tamás: *Csány László erdélyi fő kormánybiztos. = Kossuth kormánybiztosa Csány László. 1790–1849.* Zalaegerszeg, 1990. 225 és köv.

¹⁰⁸ KLÖM XIV. rész. 472.

¹⁰⁹ Csány: i.m. 193.

¹¹⁰ Gál Sándor jelentése szerint a csatában 6 székely elesett, 15 megsebesült, az ellenség veszteségét 17 halottá és 27 sebesülte becsülte. (Bereck város levéltára a sepsiszentgyörgyi Állami Levéltárban 10. csomó. 1849. febr. 5-i jelentés.)

kezdeett támadni Szeben felől, de Bem felerősített serege állta a harcot, majd a sikeres segesvári taktikája után hirtelen Szeben ellen ment s elfoglalta a várost, majd néhány nap múlva kiűzte az ellenséget Erdély hágaiba.

Ha azt a kérdést tesszük fel, hogy mit jelentett Bem számára a székely haderő csatlakozása, azt válaszolhatjuk: a székelyek nélkül Malkowsky s Urban, valamint Puchner nagy valószínűséggel felmorzsolta volna Bem maroknyi seregét – a XI. honvédszászlóalj és a többi harcedzett magyar egységek minden hősiessége ellenére. Ez esetben indulhatott volna az ellenség Magyarország ellen.

Ezt jól tudta Bem tábornok, Csány fő kormánybiztos és általuk így tudta Kossuth is. Az erdélyi hadihelyzet kedvező alakulásával, a székelyek kiemelkedő hadi tetteiről értesülve, Kossuth elfeledte korábbi kétélyeit s több alkalommal a legnagyobb elismeréssel adózott irántuk. Ami abban is tetten érhető, hogy amikor Bem tábornagyot a bántási hadjáratra szólította fel, arra figyelmeztette Csányt: Bem székelyeket is vigyen magával.¹¹¹

Kossuth közvetlenül is kifejezte elismerését. Egyik ilyen levelének tartalmát április 20-án Csány közvetítette: „Kevés, de kedves szavak a székelyekhez” címmel. Ebben Kossuth Lajos „országkormányzó” szavait idézi: „Szent ügyünk győzelmének esetére, szent kötelességemnek ismerendem eszköze lenni annak, hogy a megmentett haza jutalmazza meg megmentőit, hogy a vitéz székely nép java, boldogsága és dicsősége, gondjaim legfőbbjei közé tartozandik.”

Aztán pár nap múlva, április 27-én Kossuth újabb, részletesebb levélben hozza tudomására Csáynak a székelyekkel kapcsolatos rendelkezéseit.

Tekintettel a levél fontos mondanivalójára, részletesen ismertetjük.

Bevezetésképpen Kossuth elismerte, hogy a „vitéz, lelkes székely nép” a korábbi „örökös határőr-katonai” kötelezettségei miatt sok terhet hordozott. S mikor a „közös szabadság”, „nemzeti szabadságunk kivívásával” tanúsított, arra is reménykedve gondolt, hogy hazánk szabadsága kivívásával” sérelmeik elenyésznek. S mert a régi kiváltságok világa megszűnt s helyébe a „közös szabadság” létesült, a polgári jogokat a székelysége is ki kell terjeszteni.

Ezért a „székelység katonai szervezetének meg kell szűnni, s helyébe a polgári jogoknak s polgári szabadságnak kell lépnie.”¹¹²

¹¹¹ MOL, OBH H2 2568/1849. L. Kossuth Lajos: *Írások és beszédek 1848–1849-ből*. Válogatta Katona Tamás. Budapest. 1987. 342.

¹¹² Részletek Kossuth leveléből: „A vitéz és lelkes székely népnek az osztrák uralkodás idejében a közös hazának általános sebein kívül két fő keserves sérelme volt.

Egyik az, hogy a polgári életéből jobbadán következtetve, katonai uralom alatt tartatott.

Másik: az örökös határőr-katonáskodási kötelezettség. Igen természetesen találom, ha ez fáj a székely népnek, s természetesen, ha azon lelkes részvételben, melyet a nemzeti szabadságunk kivívásánál tanúsít, a haza szeretetén kívül ösztönül szolgált azon remény is, hogy hazánk szabadságának kivívásával egyetemben e méltán fájlalt súlyos sérelmeik is elenyésznek”[...]

„Hajdan kiváltságok adtak egyeseknek szabadalmakat mások felett, most a szabadalmak ideje megszűnt, s a közös szabadság állott helyébe, s e szabadság természetéhez tartozik, hogy a polgári jogok mindenkire nézve sérthetetlenek maradjanak, és senki mások felett igaztalanul ne terheltessek.

A székelység katonai szervezetének meg kell szűnni, s helyébe a polgári jogoknak s polgári hatóságnak kell lépni. Az örökös határőri katonáskodás sérelmes terhének el kell enyésznie s helyébe az ország többi lakosaival egyenlő honvédi és nemzetőri kötelességnek kell lépni.

A katonai parancsnokoknak a majdan vármegyékké alakítandó székely székek közigazgatásába nem szabad avatkozni, hanem azon székek törvényhatósági jogaiknak, melyekhez az egész polgári közigazgatás tartozik, épségben és sértetlenül fel kell tartani, mely épséghez tartozik, hogy a polgári hatóságok csak a kormánytól, vagy akit a kormány bízta erre különösen megbíz, vehetnek parancsokat és rendeleteket. „(KLÖM XV. 147–148).

Bem azonban konok vezér volt, ragaszkodott a székely katonához, akit szeretett és ez fordítva is igaz volt. Ezért Csány több ízben is Kossuthnak jelentette: „Bem, a vén bolond csaknem az elaggott korig kiemelni rendelte a székelyeket, én már félig utána menni voltam kénytelen”. A Székelyföldet Bem „túlterhelte”. Ezért Csány elengedte egy évi adójukat¹¹³, s 1849. április 27-én megismételte a Kossuthhoz írt levelében: „Napról-napra elégültebb vagyok, hogy elengedtem az adót a székelyeknek. Azokra kell alapítanod, igen tisztelt barátom, terved, egyedül. Ha Isten arra segédhetne tégedet, hogy a Székelyföldre bemehetnél, akkor Erdélyben nec portus inferi adversus te & tui regimen”.¹¹⁴

A szabadságharc idején azonban nem sikerült gyakorlati érvényt szerezni a székelyek katonai téren való egyenlőségének. Viszont Bem megjelenésével a General Commando hatalma megszűnt, s a székely határőrezredeknek honvéd zászlóaljakká alakították át.

Magyarországi modell szerint sorszámmal látták el az eddig még ezredek szerint nyilvántartott zászlóaljakat. Az első székely gyalogezred (Csík-, Gyergyó- és Kászonszék) hét honvédszászlóaljat hozott létre, amelyből három tartalék zászlóalj volt. A másik (háromszéki) gyalogezredből négy honvéd zászlóalj jött létre. Természetesen a határőr katonák és tisztek rangját a fekete-sárga színeket, császári jelvényeket eltávolították s a honvédség rózsáját, kardbojtját, szolgálati övét és más jelvényeit akkortól viselték, amikor a magyar szabadságharchoz csatlakoztak.

Az új besorolást Mészáros Lázár hadügyminiszter április 17-én rendelte el. A következő táblázat az új besorolást mutatja.

I. Határőr gyalogezred

Régi zászlóalj száma	Honvédszászlóalj száma
1.	76.
2.	77.
3.	78.
4.	79.
5.	80.
6.	81.
7.	82.

II. Határőr gyalogezred

1.	83.
2.	84.
3.	85.
4.	86.

A székely határőrezred 11. számmal honvéd huszár ezreddé alakult. Főparancsnoka Kiss Sándor ezredes volt.

Több mint egy évnek kellett tehát elteltie ahhoz, hogy a székely határőrezredek nevükben is honvédséggé alakuljanak át. De akkor sem előzetes feloszlítás által történt meg az átalakulás, hanem az átszámolás révén. Igaz, hogy szellemük 1848 márciusától magyarrá vált, s részben 1848 őszétől (az agyagfalvi gyűlés után), majd 1849-ben egészében a magyar szabadságharcban a General Commando erői s szövetségesei ellen küzdöttek.

A volt határőrezredekből alakult honvéd zászlóaljakra a következőkben is nehéz feladat várt. Természetesen a más alakulatok mellett, de mi ezekre most nem térünk ki, mert feladatunk az előbbieket sorsának követése.

¹¹³ Csány főköormánybiztos iratai 1848-1849. szerk. Katona Tamás i.m. 291.

¹¹⁴ „A pokol kapui sem vesznek erőt rajtad s hadaidon.”

Először Bem altábornagy bánsági hadjáratára vitte magával a legalkalmasabbnak tartott zászlóaljakat. A csiki 78. zászlóaljat például, amely Vojszlovánál olyan bátran harcolt, hogy Petőfi csodálatát is kivívta. Aztán az egyesült cári-császári haderő ellen védtek a kárpáti szorosokat: a 79. zászlóalj és a 82. a Töröcsvárit, a 85. és 86. a Tömösi-szorost, majd együtt Háromszéket és Csikot, a 76., 83. és 84. pedig a Besztercei-havasok átjáróit. A 80. és 82. zászlóalj Segesvárra követte Bem altábornagyot; a huszárezred pedig megosztva mindenhol jelen volt.

Kossuth persze Csányra szerette volna bízni Erdély közigazgatási átszervezését, amit a főkormánybiztos meg is kezdett, de nem sikerült befejeznie, mert Kossuth visszarendelte, mivel miniszteri tárcát kapott.

Az ország kormányzóelnöke azzal is kifejezte a székelyek iránti bizalmát, hogy saját korábbi álláspontját, miszerint ágyút csak ott kell önteni, ahol a csöveket ki tudják fűrni, revidálta, s Gábor Áronnak jelentős összeget ígért az ágyúgyár fejlesztésére.

A székelyek Kossuth iránti ragaszkodása mély volt és ezt sok formában kifejezésre juttatták. A folklór sokat idézte alakját, Sepsiszentgyörgy pedig parcellát adott a főtéren számára. A szabadságharc leverése után is várták visszatértét.

Kossuth Lajos soka foglalkozott a székelyek helyzetével. Láttuk, hogy a székelyek legnagyobb sérelme, amelyet a Habsburg-hatalom okozott, az örökös határőri-katonai teher volt, amelyet az 1848-as forradalom kitörése után a háromszéki és csiki székelység szeretett volna azonnal lerázni vállairól. Azonban Magyarország és Erdély fenyegetettsége miatt, illetve a különféle ellenség indította fegyveres támadások miatt, a magyar politika a székely határőrezredek feloszlátását nem tartotta időszerűnek.

Kossuth külön fontosságot tulajdonított a kérdésnek, de maga sem tudta a magyar országgyűlésben dűlőre vinni ezt. Ezért külön székely lovas haderő alakítását kezdeményezte, amelynek megvalósításával Berzenczey László marosszéki országgyűlési követet bízta meg. A "Kossuth huszárság" szervezése azonban – a közbejött polgárháború miatt – félúton elakadt, de sok késlekedést és gondot jelentett az is, hogy Batthyány miniszterelnök és az erdélyi Gubernium, valamint Mészáros Lázár hadügyminiszter nem támogatta a kívánt mértékben Kossuth elképzeléseit a székelyek felfegyverzésében.

Az 1849-es évben új fordulatok határozták meg Kossuthnak a székely fegyveres erőhöz való viszonyát. Akkor Erdély visszafoglalásának halaszthatatlansága miatt volt szükség a székely fegyverekre, mégpedig minden eddigit meghaladó mértékben. Ezért Kossuth Bem tábornok hadszervezési rendszerét tudomásul vette, s mindaddig, amíg Erdélyből nem sikerült az ellenséget kiszorítani, nem korlátozta a székelység teljes katonai erejének igénybe vételét. Aztán a legnagyobb elismeréssel szólva a székelyek szerepéről a haza védelmében, elrendelte az eddigi, különösen nagy terhet jelentő katonai szolgálati rendszer megszüntetését és a Székelyföld polgárosítását, s ennek során a székelység katonáskodásának úgy kellett alakulnia, mint Magyarország más lakóinak.

Nem kétséges, Kossuth nagyra értékelte a székelység szerepét a magyar nemzet történetében, a székelyek pedig támogatták politikáját, teljes bizalommal voltak iránta. Ennek hagyománya ma is élő örökségünk.

*

Áttekintettük Kossuth és Erdély viszonyát 1848-ban. Abból az axiómából indultunk ki, hogy Kossuth Erdély-politikája európai indíttatású volt, amennyiben a magyar politika legfőbb céljának a nyugateurópai típusú polgári nemzet kialakulásának elősegítését tekintette. Koncepciójának szerves része volt Magyarország és Erdély uniója, s a fejlettebb magyarországi viszonyok alkalmazása a kisebb testvérországban is. Ez a felfogás – a korábbi uniós eszméktől most eltekintve – Wesselényi Miklós politikájának alapelve volt, amit Kossuth irányadónak tekintett. Az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc feltételei

között azonban Kossuthnak osztott ki főszerepet a történelem Magyarország és Erdély újraegyesítésének megvalósításában. Kossuth a békés, alkotmányos átalakulások híveként olyan országgyűlési törvények elfogadását igyekezett elősegíteni, amelyek az uniót a polgári átalakítással kapcsolták össze. Sokat tett a jobbágyfelszabadításért, a régi rendi törvények eltörléséért, s a polgári szabadságjogok kiterjesztéséért a népre, miközben nem feledkezett meg a nemzetiségi kérdés rendezésének korparancsáról sem. A Jellasic támadásával kezdődött háborús viszonyok azonban hosszú időre leseperték a törvényhozás asztaláról a már nagyrészt, vagy legalább részben kidolgozott törvényjavaslatokat. Tény azonban, hogy Kossuth terve a történeti Magyarország helyreállítására és önállóságának jelentős arányú növelésére, nem talált támogatásra az európai nagyhatalmak körében. Ezért a forradalom programja, amely nagyrészt belpolitikai volt, sikeres lehetett, de a független Magyarország programja, amely külpolitikai összefüggéseket vetett fel, megvalósíthatatlannak bizonyult.